

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અમદાવાદ ખાતે ગુજરાતની ઉચ્ચ અદાલતમાં

સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લીકેશન નં. ૧૫૭૩૫/૨૦૧૪

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય શ્રી ન્યાયમૂર્તિ જે. બી. પારડીવાલા

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપવામાં આવે છે?	હા.
૨	પત્રકારને મોકલવામાં આવે કે નહીં?	હા.
૩	શું ન્યાયમૂર્તિશ્રીઓ ચુકાદાની યોગ્ય નકલ જોવા માંગે છે?	ના.
૪	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણના અર્થઘટન અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈ પણ આદેશ અંગે કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય છે?	ના.

=====

રાજેશ મોતીભાઈ દેસાઈ અરજદાર (ઓ)

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને ૩ સામાવાળાઓ

=====

ઉપસ્થિતિ

શ્રી કે. બી. પુજારા, વકીલ, અરજદાર (ઓ) નંબર ૧ માટે

શ્રી રૂતીજ ઓઝા, એ. જી. પી., સામાવાળા (ઓ) નંબર ૧, ૪ માટે

સામાવાળા (ઓ) નંબર ૩ માટે નોટિસ બજવણી કરેલ નથી

=====

કોરમ: માનનીય શ્રી ન્યાયમૂર્તિ જે. બી. પારડીવાલા

તારીખ: ૦૯ / ૦૭ / ૨૦૧૫

સી એ વી જજમેન્ટ

૧. ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ આ રિટ અરજી દ્વારા, અરજદાર, એક વિકલાંગ વ્યક્તિએ, નીચેની રાહત માટે પ્રાર્થના કરી છે:

“(એ) પરિશિષ્ટ સી અને ડી ખાતેની ૯/૯/૨૦૧૪ અને ૨૩/૯/૨૦૧૪ ની જાહેરાતો અનુસાર અરજદારને શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિઓની અનામત શ્રેણીના

ઉમેદવાર તરીકે ફિઝિયોલોજીના સહાયક પ્રોફેસર તરીકે નિમણૂક આપવા માટે સામાવાળા નંબર ૧ અને ૨ ને નિર્દેશ આપવો;

(બી) વિકલાંગ વ્યક્તિઓ (સમાન તકો, અધિકારોનું રક્ષણ અને સંપૂર્ણ ભાગીદારી) અધિનિયમ, ૧૯૯૫ દ્વારા ફરજિયાત ઓછામાં ઓછા ૩ ટકાની હદ સુધી અને ભારત સરકાર વિરુદ્ધ નેશનલ ફેડરેશન ઓફ ધ બ્લાઇન્ડ, ૨૦૧૩ (૧૦) એસ. સી. સી. ૭૭૨ માં માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા અર્થઘટન મુજબ, પરિશિષ્ટ સી અને ડી પરની જાહેરાતો અનુસાર ફિઝિયોલોજીના સહાયક પ્રોફેસરોની ભરતીમાં શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામતનો અમલ કરવા માટે સામાવાળાઓ, તેમના એજન્ટો અને સેવકો ફરજ બજાવે છે અને જાહેર કરે અને નિર્દેશ આપે. શારીરિક રીતે વિકલાંગ ઉમેદવારો માટે પોઈન્ટ નંબર ૧,૩૪ અને ૬૭ને ૧૦૦ પોઈન્ટ રોસ્ટર રિગિસ્ટરમાં અનામત રાખીને;

(સી) આ અરજીની સુનાવણી અને અંતિમ રજૂઆતને ધ્યાનમાં રાખીને, કૃપા કરીને સામાવાળા નંબર ૧ અને ૨ ને આ અરજીમાં પસાર થઈ શકે તેવા વધુ આદેશોને આધિન, પરિશિષ્ટ સી અને ડી પરની ૯/૯/૨૦૧૪ અને ૨૩/૯/૨૦૧૪ ની જાહેરાતો અનુસાર શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિઓની અનામત શ્રેણીના ઉમેદવાર તરીકે અરજદારને ફિઝિયોલોજીના સહાયક પ્રોફેસર તરીકે નિમણૂક આપવા માટે નિર્દેશ આપો.

(ડી) આ અરજીની સુનાવણી અને અંતિમ રજૂઆતને ધ્યાનમાં રાખીને, કૃપા કરીને સામાવાળા નંબર ૧ અને ૨ ને નિર્દેશ આપો કે અરજદાર માટે ફિઝિયોલોજીમાં સહાયક

પ્રોફેસરની એક જગ્યા ખાલી રહે, જ્યારે અનુલગ્નક સી અને ડી પર ૯/૯/૨૦૧૪ અને ૨૩/૯/૨૦૧૪ ની જાહેરાતો અનુસાર કોઈપણ નિમણૂકો કરવામાં આવે;

(ઈ) અરજદારને વાર્ષિક અઢાર ટકાના દરે વ્યાજ સાથે તમામ પરિણામી અને આનુષંગિક લાભો અને નાણાકીય લાભો આપવા;

(એફ) અન્ય કોઈ યોગ્ય અને ન્યાયી રાહત/ઓ આપવા માટે;

(જી) ગુજરાત સરકારના સામાન્ય વહીવટ વિભાગ દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલ તારીખ ૩-૮-૨૦૧૧ ના આક્ષેપિત જી.આર. ને, ૧૦૦ પોઈન્ટ રોસ્ટરમાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે રોસ્ટર પોઈન્ટ નં. ૧, ૩૪ અને ૬૭ ના બદલે રોસ્ટર પોઈન્ટ નં. ૩૪, ૬૮ અને ૧૦૦ ની જોગવાઈ કરવા પૂરતો અને તે હદ સુધી, ૨૬ અને બાતલ કરવા માટે.

(એચ) આ રિટ અરજીની સુંવણી અને આખરી નિકાલ થાય ત્યાં સુધી, ગુજરાત સરકારના સામાન્ય વહીવટ વિભાગ દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલ તારીખ ૩-૮-૨૦૧૧ ના જી.આર. માં ૧૦૦ પોઈન્ટ રોસ્ટરમાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે રોસ્ટર પોઈન્ટ નં. ૧, ૩૪ અને ૬૭ ના બદલે રોસ્ટર પોઈન્ટ નં. ૩૪, ૬૮ અને ૧૦૦ ની જોગવાઈ કરવા પૂરતા અને તે હદ સુધીના આગળના અમલીકરણ પર સ્ટે આપવાની મહેરબાની કરવી, અને સામાવાળા/પ્રત્યવાદીઓ હેઠળની મેડિકલ કોલેજોમાં આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર્સ ની નિમણૂકોની બાબતમાં તથા અરજીના પરિશિષ્ટ સી અને ડી મુજબ તારીખ ૯-૯-૨૦૧૪ અને ૨૩-૯-૨૦૧૪ ની જાહેરાતો દ્વારા વિજ્ઞાપિત કરવામાં આવેલ જગ્યાઓ ભરતી વખતે ૧૦૦ પોઈન્ટ રોસ્ટરનો અમલ કરતી વખતે

દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે પોઈન્ટ નં. ૧, ૩૪ અને ૬૭ નો ઉપયોગ કરવા સામાવાળા/પ્રત્યવાદીઓને નિર્દેશ આપવાની મહેરબાની કરવી.”

૨ અરજદારના કેસનો સારાંશ નીચે મુજબ આપી શકાય:

૩ અરજદાર એક વિકલાંગ વ્યક્તિ (શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિ) છે જે તેના જમણા પગના સંબંધમાં ૫૫ ટકા કાયમી ક્ષતિ ધરાવે છે.

૪ તેમણે વર્ષ ૨૦૦૭માં એમ. બી. બી. એસ. પાસ કર્યું અને ત્યારબાદ વર્ષ ૨૦૧૪માં એમ. ડી. (ફિઝિયોલોજી) કર્યું. તે તેમનો કેસ છે કે તેમની પાસે રહેલી લાયકાતને ધ્યાનમાં રાખીને તેઓ સામાવાળાઓ હેઠળ કાર્યરત મેડિકલ કોલેજોમાં ફિઝિયોલોજીના વિષયમાં સહાયક પ્રોફેસર તરીકે નિમણૂક માટે પાત્ર છે.

૫ ગુજરાત રાજ્ય સરકારની સાધનસામગ્રી, સામાવાળા નંબર ૨ ગુજરાત મેડિકલ એજ્યુકેશન એન્ડ રિસર્ચ સોસાયટી (જી. એમ. ઈ. આર. એસ.) એ ૯ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૪ના રોજ જી. એમ. ઈ. આર. એસ. મેડિકલ અને ધારપુરપાટન, વલસાડ અને હિંમતનગરની કોલેજોમાં વિવિધ વિષયોમાં પ્રોફેસર, એસોસિયેટ પ્રોફેસર અને આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસરની ખાલી જગ્યાઓ પર ભરતી માટે જાહેરાત બહાર પાડી હતી. આ જાહેરાતમાં જાહેર કરાયેલી ખાલી જગ્યાઓ હતી (૧) ૧૮

પ્રોફેસરો (૨) ૫૨ એસોસિયેટ પ્રોફેસર (૩) ૩૫ આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર.આ જાહેરાતમાં ફિઝિયોલોજી વિષય માટે ૩ ખાલી જગ્યાઓ જાહેર કરવામાં આવી હતી.ફિઝિયોલોજી વિષય માટે વૉક ઈન ઇન્ટરવ્યૂ ૧૬ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૪ના રોજ યોજાયો હતો, જેમાં અરજદાર હાજર થયો હતો અને પોતાની અરજી રજૂ કરી હતી.

૬ સામાવાળા નંબર ૨૨ ૨૩ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૪ના રોજ જી. એમ. ઈ. આર. એસ. મેડિકલ કોલેજો, સોલા, અમદાવાદ, ગોત્રી વડોદરા, ગાંધીનગર અને જૂનાગઢ ખાતે વિવિધ વિષયોમાં પ્રોફેસર, એસોસિયેટ પ્રોફેસર અને આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસરની ખાલી જગ્યાઓ માટે એક બીજી જાહેરાત બહાર પાડી હતી.ઉપરોક્ત જાહેરાતમાં જાહેર કરાયેલી ખાલી જગ્યાઓ હતી (૧) ૧૮ પ્રોફેસરો (૨) ૨૩ સહયોગી પ્રોફેસર અને(૩) ૩૬ સહાયક પ્રોફેસર.

૭ ફિઝિયોલોજી વિષય માટે ૨૩ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૪ની જાહેરાતમાં ૪ ખાલી જગ્યાઓ જાહેર કરવામાં આવી હતી.ફિઝિયોલોજી વિષય માટે વૉક ઈન ઇન્ટરવ્યૂ ૩૦ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૪ના રોજ યોજાયા હતા અને તે તારીખે અરજદાર હાજર થયો હતો અને પોતાની અરજી રજૂ કરી હતી.

૮ ઉપરોક્ત ભરતીમાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિ) માટે અનામતનો કોઈ ચોક્કસ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો ન હતો, જોકે વિકલાંગ

વ્યક્તિઓ (સમાન તકો, અધિકારોનું રક્ષણ અને સંપૂર્ણ ભાગીદારી) અધિનિયમ, ૧૯૯૫ની કલમ ૩૩ હેઠળ ઓછામાં ઓછું ૩ ટકા અનામત ફરજિયાત છે, જે ૭ ફેબ્રુઆરી, ૧૯૯૬ના રોજ અમલમાં આવી છે.

૯ અરજદાર શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિ હોવાથી તે ઉપરોક્ત ભરતીમાં આવા અનામતનો લાભ મેળવવા માટે હકદાર હતો.આથી અરજદારે ૨૯ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૪ અને ૧૫ ઓક્ટોબર, ૨૦૧૪ના રોજ સામાવાળાઓને રજૂઆતો કરી હતી.

૧૦ કોઈ પણ સત્તાધિકારીઓ તરફથી કોઈ સકારાત્મક પ્રતિસાદ ન મળતાં અને તે દરમિયાન સામાવાળા સત્તાધીશો પસંદગીની સૂચિને અંતિમ સ્વરૂપ આપવાની અને નિમણૂક કરવાની પ્રક્રિયા સાથે આગળ વધ્યા હોવાથી, અરજદારે વર્તમાન લેખિત અરજી સાથે આ અદાલતમાં દોડવું પડ્યું હતું.

૧૧ અરજદારનો કેસ છે કે સહાયક પ્રોફેસરોની ઉપરોક્ત ભરતીમાં શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિઓ દ્વારા ભરવાની ઓછામાં ઓછી ૩ ટકા ખાલી જગ્યાઓ માટે ફરજિયાત અનામતની જોગવાઈ ન કરવા અને તેનો અમલ ન કરવા બદલ સામાવાળા અધિકારીઓની કાર્યવાહી સ્પષ્ટ રીતે મનસ્વી, ભેદભાવપૂર્ણ અને ભારત સરકાર, વ્યક્તિ જાહેર ફરિયાદ અને કાર્ય મંત્રાલય, કર્મચારી અને તાલીમ

વિભાગ દ્વારા ૨૯ ડિસેમ્બર, ૨૦૦૫ના રોજ બહાર પાડવામાં આવેલા કાર્યાલયના મેમોરેન્ડમ સહિત અધિનિયમ, ૧૯૯૫ના અક્ષર અને ભાવનાથી વિપરીત છે.તે તેમનો કેસ છે કે સામાવાળા સત્તાવાળાઓ તરફથી આવી કાર્યવાહી પણ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિરુદ્ધ નેશનલ ફેડરેશન ઓફ ધ બ્લાઈન્ડ, ૨૦૧૩ (૧૦) એસસીસી ૭૭૨ ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણયની વિરુદ્ધ છે.

૧૨ તેમનો કેસ એવો છે કે તેઓ જી. એમ. ઈ. આર. એસ. ના ચીફ એક્ઝિક્યુટિવ ઓફિસરને વ્યક્તિગત રીતે મળ્યા હતા અને ફિઝિયોલોજી વિષયમાં આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસરની ભરતી માટે રોસ્ટરમાં તદનુસાર ગુણ અનામત રાખીને શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે ૩ ટકા અનામતનો લાભ આપવા વિનંતી કરી હતી.

૧૩ તે તેમનો કેસ છે કે તે સમયે તેમને જી. એમ. ઈ. આર. એસ. ના ચીફ એક્ઝિક્યુટિવ ઓફિસર દ્વારા સમજાવવામાં આવ્યું હતું કે શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે આવા અનામતનો અમલ ફિઝિયોલોજી વિષયમાં સહાયક પ્રોફેસરોની ભરતીમાં ૩૪,૬૭ અને ૧૦૦ નંબર પર કરવામાં આવશે.

૧૪ તેમનો કેસ એવો છે કે જો ગુજરાત સરકાર દ્વારા દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે પોઈન્ટ નંબર ૩૪,૬૭ અને ૧૦૦ અનામત રાખવા માટે કોઈ પરિપત્ર અથવા ઠરાવ બહાર પાડવામાં આવે તો પણ તે અધિનિયમ, ૧૯૯૫ના ઉદ્દેશ્યની વિરુદ્ધ હોવાને કારણે રદ કરવા પાત્ર છે અને સામાવાળાઓને એસોસિયેટ પ્રોફેસરોની કેડરમાં પોઈન્ટ નંબર ૧,૩૪ અને ૬૭ પર નિમણૂક કરીને દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે ઓછામાં ઓછા ૩ ટકા અનામતનો અમલ કરવા નિર્દેશ આપવો જોઈએ.

૧૫ તે તેમનો કેસ છે કે ભારત સંઘ (ઉપરોક્ત) ના કિસ્સામાં સર્વોચ્ચ અદાલતે ભારત સરકાર દ્વારા ૨૯ ડિસેમ્બર, ૨૦૦૫ના રોજ બહાર પાડવામાં આવેલા હોદ્દાઓ અને સેવાઓમાં વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે લાંબા સમય સુધી અનામતના સંદર્ભમાં બહાર પાડવામાં આવેલા કાર્યાલયના મેમોરેન્ડમ પર વિચારણા કરી હતી અને એવું માન્યું હતું કે સીધી ભરતીમાં તમામ હોદ્દાઓમાં આ પ્રકારનું આરક્ષણ ફરજિયાત હતું.

૧૬ તે તેમનો કેસ છે કે તેઓ એકમાત્ર શારીરિક રીતે વિકલાંગ ઉમેદવાર હતા અને અન્ય કોઈ શારીરિક રીતે વિકલાંગ ઉમેદવાર ન હતો જે ઉપર ઉલ્લેખિત બે જાહેરાતોના જવાબમાં ફિઝિયોલોજીમાં સહાયક પ્રોફેસરના પદ માટે વૉક ઇન ઇન્ટરવ્યૂમાં હાજર થયો હતો.

સામાવાળાઓનું વલણ:

૧૭ સામાવાળા નંબર ૨ વતી ડૉ. બિપિનચંદ્ર મહાશંકર નાયક, સી. ઇ. ઓ., જી. એમ. ઇ. આર. એસ., ગાંધીનગર દ્વારા યોગ્ય રીતે સમર્થન આપતું સોગંદનામું દાખલ કરવામાં આવ્યું છે. જવાબમાં સોગંદનામામાં નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યું છે:

“૬. અરજદારે એવી પણ વિનંતી કરી છે કે સામાવાળા તેમના સેવકો શારીરિક વિકલાંગ વ્યક્તિઓના અનામતને અમલમાં મૂકવા માટે બંધાયેલા છે અને જાહેર કરે અને નિર્દેશ આપે કે જે તારીખની ૦૮/૦૮/૨૦૧૪ અને ૨૩/૦૮/૨૦૧૪ ની જાહેરાત અનુસાર ફિઝિયોલોજીના સહાયક પ્રોફેસરની ભરતી સાથે અને વિકલાંગ વ્યક્તિઓ (સમાન તકો, અધિકારોનું રક્ષણ અને સંપૂર્ણ ભાગીદારી) અધિનિયમ, ૧૯૯૫ દ્વારા ફરજિયાત ઓછામાં ઓછા ૩ ટકાની હદ અને માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટ, યુનિયન ઇન્ડિયા વિરુદ્ધ નેશનલ ફેડરેશન ઓફ બ્લાઇન્ડ એન્ડ અનર્સ, ૨૦૧૩ ૧૦ એસ. સી. સી. ૭૭૨ દ્વારા અર્થઘટન મુજબ શારીરિક વિકલાંગો માટે નંબર ૧,૩૪ અને ૬૭ હેઠળ અનામત રાખીને ૧૦૦ પોઈન્ટ રોસ્ટર રજિસ્ટરમાં.

૭ ગુજરાત મેડિકલ એજ્યુકેશન એન્ડ રિસર્ચ સોસાયટી, ગાંધીનગરના નિયંત્રણ હેઠળ ૭ મેડિકલ કોલેજો છે જેમ કે જી. એમ. ઇ. આર. એસ. મેડિકલ કોલેજ સોલા અમદાવાદ, જી. એમ. ઇ. આર. એસ. મેડિકલ કોલેજ ગોત્રી વડોદરા, જી. એમ. ઇ.

આર. એસ. મેડિકલ કોલેજ ગાંધીનગર, જી. એમ. ઈ. આર. એસ. મેડિકલ કોલેજ ધારાપુરપાટન, જી. એમ. ઈ. આર. એસ. મેડિકલ કોલેજ વલસાડ અને જી. એમ. ઈ. આર. એસ. મેડિકલ કોલેજ જુનાગઢ અને જી. એમ. ઈ. આર. એસ. મેડિકલ કોલેજ હિમ્મતનગર પ્રસ્તાવિત છે. આ સાત મેડિકલ કોલેજોમાંથી દરેકમાં ફિઝિયોલોજીના સહાયક પ્રોફેસરની ત્રણ જગ્યાઓને મંજૂરી આપવામાં આવી છે, આ રીતે કુલ ૨૧ જગ્યાઓને મંજૂરી આપવામાં આવી છે.

ગુજરાત મેડિકલ એજ્યુકેશન એન્ડ રિસર્ચ સોસાયટીની સ્થાપના ગુજરાત સરકાર દ્વારા કરવામાં આવી છે. સોસાયટી માટે ગુજરાત સરકારની અનામત નીતિનો અમલ કરવો ફરજિયાત છે. આ સોસાયટી ગુજરાત સરકારના આદેશ મુજબ સહાયક પ્રોફેસર, ફિઝિયોલોજીની ભરતી પર શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિ દ્વારા ભરવામાં આવનારી ૩ ટકા ખાલી જગ્યાઓનું આરક્ષણ લાગુ કરી રહી છે.

૮ આથી આદરપૂર્વક રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે સામાન્ય વહીવટ વિભાગના ઠરાવ ક્રમાંક: સી સીઆરઆર/૧૦૨૦૦૯/૯૩૧૨૭/જી.૨, તારીખ ૩.૦૮.૨૦૧૧ (અરજદાર દ્વારા પાના નં. ૧૧૯ અને ૧૨૦ પર ઉલ્લેખિત) મુજબ, રોસ્ટર પોઈન્ટ નં. ૩૨, ૬૮ અને ૧૦૦ પરની ત્રણ જગ્યાઓ શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામત રાખવાની થાય છે. તેથી, રોસ્ટર પોઈન્ટ નં. ૧, ૩૪ અને ૬૭ પર કોઈ જગ્યા શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિ માટે અનામત રાખવામાં આવી નથી. વધુમાં હું રજૂઆત કરું છું કે આ મંડળ/સોસાયટીની સ્થાપના ગુજરાત સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલ છે અને અનામત નીતિનો અમલ ગુજરાત સરકારની નીતિ મુજબ કરવાનો રહે છે તથા ગુજરાત સરકારે શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે રોસ્ટર પોઈન્ટ નં. ૩૪, ૬૮ અને ૧૦૦ રાખવાનો નિર્ણય કર્યો હતો. વધુમાં, અહીં એ સ્પષ્ટ કરવાનું કે

દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (સમાન તકો, અધિકારોનું રક્ષણ અને સંપૂર્ણ ભાગીદારી) અધિનિયમ, ૧૯૯૫ ના અનુસંધાને, સામાન્ય વહીવટ વિભાગ, ગુજરાત સરકારના તારીખ ૧૯.૦૨.૨૦૦૦ ના નોટિફિકેશન (અરજદાર દ્વારા પાના નં. ૯૧ પર ઉલ્લેખિત) દ્વારા ગુજરાત સરકારે દરેક સ્થાપનામાં ત્રણ ટકા જગ્યાઓ અનામત રાખવાનો નિર્ણય કર્યો છે. તારીખ ૧૯.૦૨.૨૦૦૦ ના નોટિફિકેશનના અનુસંધાને, સામાન્ય વહીવટ વિભાગમાં સરકારના તારીખ ૦૫.૦૯.૨૦૦૦ ના ઠરાવ (અરજદાર દ્વારા પાના નં. ૯૨ થી ૧૧૧ પર ઉલ્લેખિત) દ્વારા ગુજરાત સરકારે શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિઓની ભરતી માટે રોસ્ટર પોઈન્ટ નક્કી કર્યા હતા. આ સરકારી ઠરાવના પરિશિષ્ટ-૨ મુજબ, વર્ગ-૧ અને વર્ગ-૨ ની સીધી ભરતી માટે કોઈ પોઈન્ટ અનામત રાખવામાં આવ્યો ન હતો, જ્યારે પરિશિષ્ટ-૩ દ્વારા વર્ગ-૩ અને વર્ગ-૪ ની ભરતી માટે પોઈન્ટ નં. ૩૪, ૬૮ અને ૧૦૦ અનામત રાખવામાં આવ્યા હતા. ત્યારબાદ સામાન્ય વહીવટ વિભાગમાં સરકારના ઠરાવ ક્રમાંક: સીઆરઆર/૧૦૨૦૦૦/જીઓઆઈ/૭/જી.૨, તારીખ ૦૪.૦૫.૨૦૦૨ (અરજદાર દ્વારા પાના નં. ૧૧૭ અને ૧૧૮ પર ઉલ્લેખિત) દ્વારા શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે રોસ્ટર પોઈન્ટ નં. ૩૪, ૬૮ અને ૧૦૦ અનામત રાખવામાં આવ્યા હતા. જો કે, શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિઓનું અનામત આંતરવર્તી હોવાથી, કોઈ રોસ્ટર પોઈન્ટ નક્કી કરવાની જરૂર નથી અને તેથી તારીખ ૦૫.૦૯.૨૦૦૦ ના સરકારી ઠરાવ સાથે સામેલ પરિશિષ્ટ-૩ રદ કરવામાં આવ્યું હતું અને સામાન્ય વહીવટ વિભાગ, ગુજરાત સરકારના સરકારી ઠરાવ ક્રમાંક: પીવીએસ-૧૬૯૬-૮૭૮-પાર્ટ-૨/જી-૪, તારીખ ૦૩.૦૮.૨૦૧૧ (આ સાથે સામેલ પરિશિષ્ટ-૧) દ્વારા વર્ગ-૩ અને વર્ગ-૪ ની જગ્યાઓની સીધી ભરતી માટે પરિશિષ્ટ-૨ લાગુ કરવાનું રહે છે.

૯ તે આદરપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવે છે કે, આ સોસાયટી ગુજરાત સરકારની નીતિ અને નિર્ણય અનુસાર શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિ માટે આરક્ષણ નીતિનો અમલ કરી રહી છે અને ગુજરાત સરકારે સામાન્ય વહીવટી વિભાગના ઠરાવ નંબર સિ આર આર/૧૦૨૦૦૯/૯૩૧૨૭ જિ ૨ તારીખ ૦૩/૦૮/૨૦૧૧ દ્વારા શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિ માટે પોઈન્ટ નંબર ૩૪,૬૮ અને ૧૦૦ રાખવાનો નિર્ણય લીધો છે.તેથી, આ સોસાયટી રોસ્ટર પોઈન્ટ નંબર ૧,૩૪ અને ૬૭ શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિ માટે અનામત રાખી શકતી નથી.સોસાયટીએ સમયાંતરે લાગુ પડતી રાજ્ય સરકારની જ સુસંગત નીતિનો અમલ કરવો પડે છે.

૧૦ તે આદરપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવે છે કે આ માનનીય હાઈકોર્ટના તારીખ ૦૯/૧૨/૨૦૧૪ ના મૌખિક આદેશ મુજબ, ફિઝિયોલોજીના સહાયક પ્રોફેસરની એક જગ્યા ખાલી રાખવામાં આવી છે.જો કે, તે રજૂ કરવામાં આવે છે કે, ઉપરના બિંદુ નંબર ૬ માં વિગતવાર સમજાવ્યા મુજબ, શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિ માટે કોઈ આરક્ષણ ફિઝિયોલોજીના સહાયક પ્રોફેસરના પદ પર લાગુ થતું નથી કારણ કે આ કેડરમાં મંજૂર થયેલ કુલ પદ ૨૧ છે અને શારીરિક રીતે વિકલાંગોના આરક્ષણ માટેનો પ્રથમ બિંદુ બિંદુ નંબર ૩૪ પર અનામત છે.તેથી, આ કેડર માટે કોઈ પદ ખાલી રાખવાની જરૂર નથી અને તેથી માનનીય હાઈકોર્ટના આદેશ મુજબ ખાલી રાખવામાં આવેલી જગ્યા ભરવા માટે પરવાનગી આપવા વિનંતી કરવામાં આવે છે.

૧૧ તે આદરપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવે છે કે, અરજદાર ફિઝિયોલોજીના સહાયક પ્રોફેસરની નિમણૂક મેળવવા માટે હકદાર નથી.ગુજરાત સરકારે મેડિકલ કોલેજોમાં મેડિકલ વિદ્યાર્થીઓની બેઠકો વધારવાનો નિર્ણય લીધો છે.આ લક્ષ્યાંકને પહોંચી વળવા માટે ગુજરાત સરકાર દ્વારા રાજ્યમાં નવી મેડિકલ કોલેજો શરૂ કરવા માટે

ગુજરાત મેડિકલ એજ્યુકેશન એન્ડ રિસર્ચ સોસાયટીની સ્થાપના કરવામાં આવી છે.મેડિકલ કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયા દ્વારા મંજૂરી મળ્યા પછી જ નવી મેડિકલ કોલેજો શરૂ કરવામાં આવી રહી છે.તેથી, રાજ્યમાં નવી મેડિકલ કોલેજો સ્થાપવાની મંજૂરી મેળવવામાં તેની પ્રતિકૂળ અસર પડશે.આ સંજોગોમાં, માનનીય હાઈકોર્ટને વિનંતી કરવામાં આવે છે કે સહાયક પ્રોફેસર, ફિઝિયોલોજીની જગ્યા ભરવા માટે પરવાનગી આપવામાં આવે, જે માનનીય હાઈકોર્ટના આદેશ મુજબ ખાલી રાખવામાં આવી છે.

૧૨ તે પણ રજૂ કરવામાં આવે છે કે અરજદારની દલીલ ગુજરાત સરકારના સામાન્ય વહીવટ વિભાગના જી. આર. તારીખ ૦૩/૦૮/૨૦૧૧ સંબંધિત છે જેમાં શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિ માટે આરક્ષણ બિંદુ નંબર ૩૪,૬૮ અને ૧૦૦ પર રાખવામાં આવ્યું છે.આ ગુજરાત સરકાર દ્વારા નક્કી કરવામાં આવનારી નીતિગત બાબત છે."

અરજદાર વતી રજૂઆતો

૧૮ અરજદાર વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી કે. બી. પૂજારાએ ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી હતી કે ગુજરાત સરકારના સામાન્ય વહીવટ વિભાગ દ્વારા ૩૭ ઓગસ્ટ, ૨૦૧૧ના રોજ બહાર પાડવામાં આવેલ જી. આર. અને સામાવાળા નંબર ૨ના જવાબમાં સોગંદનામામાં તેનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે અને તેના પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે, જે ભારત સરકારના ૨૯મી ડિસેમ્બર, ૨૦૦૫ના ઓફિસ મેમોરેન્ડમમાં અપાયેલા ૧૦૦ પોઈન્ટ રોસ્ટરમાં પોઈન્ટ નંબર ૧,૩૪

અને ૬૭ આપવાને બદલે ૧૦૦ પોઈન્ટ રોસ્ટરમાં વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે પોઈન્ટ નંબર ૩૪,૬૮ અને ૧૦૦ની જોગવાઈ કરે છે.

૧૯ તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે ૨૯મી ડિસેમ્બર, ૨૦૦૫ના રોજ ઓફિસ મેમોરેન્ડમની સંબંધિત કલમો ભારત સંઘ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા ધ્યાનમાં લેવામાં આવી હતી.

૨૦ શ્રી પુજારાએ રજૂઆત કરી હતી કે આ અધિનિયમ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના કલ્યાણ અર્થે ઘડાયેલું સામાજિક કાયદાકીય વિધાન છે અને તેના હેતુને સિદ્ધ કરવા માટે તેની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરવું જોઈએ. શ્રી પુજારાએ રજૂઆત કરી હતી કે સામાન્ય રીતે માનવ અસંપ્રાપ્ત અધિકારો/માનવ અધિકારો અને ખાસ કરીને દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટેની વિવિધ આંતરરાષ્ટ્રીય સંધિઓ તથા ભારતના બંધારણ હેઠળ ભારતીય સંઘ , તમામ રાજ્ય સરકારો તેમજ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના અધિકારોનું રક્ષણ કરવાની સ્પષ્ટ મજબૂત જવાબદારી છે. જો કે આ અધિનિયમ વર્ષ ૧૯૯૫ માં જ ઘડી કાઢવામાં આવ્યો હતો, છતાં દિવ્યાંગ લોકો આજદિન સુધી જરૂરી લાભ મેળવવામાં નિષ્ફળ રહ્યા છે.

૨૧ શ્રી પૂજારાએ રજૂઆત કરી હતી કે ભારત સંઘે ૧૯૯૫ના કાયદાને તેના સાચા અક્ષર અને ભાવનાથી અમલમાં મૂકવાના દૃષ્ટિકોણથી ઓ એમ તારીખ ૨૯/૧૨/૨૦૦૫ બહાર પાડી છે અને જોગવાઈ કરી છે કે પોઈન્ટ નંબર ૧,૩૪ અને ૬૭ ૧૦૦ પોઈન્ટ રોસ્ટરમાં વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામત રાખવા જોઈએ, અને તેનાથી તદ્દન વિપરીત ગુજરાત સરકારે ૩/૮/૨૦૧૧ તારીખનો જી આર બહાર પાડ્યો છે જેથી ૧૯૯૫ના કાયદાને અમલમાં મૂકી શકાય જેમાં ૧૦૦ પોઈન્ટ રોસ્ટરમાં વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે પોઈન્ટ નંબર ૩૪,૬૮ અને ૧૦૦ની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, જેના પરિણામે મોટાભાગના રાજ્યોમાં વિકલાંગ વ્યક્તિઓને ૧૯૯૫ના કાયદાનો લાભ નકારવામાં આવે છે. એવા કિસ્સાઓ કે જ્યાં કેડર અથવા ખાલી જગ્યાઓ ઘણી ઓછી હોય, જેમ કે હાથમાં છે.

૨૨ શ્રી પૂજારાએ રજૂઆત કરી હતી કે સામાવાળાઓના વલણ અનુસાર તેમની પાસે ૭ મેડિકલ કોલેજો છે અને ઉપરોક્ત દરેક કોલેજોમાં ફિઝિયોલોજીના વિષયમાં સહાયક પ્રોફેસરોની ૩ જગ્યાઓ છે, અને તેથી ઉપરોક્ત કેડરમાં કુલ ૨૧ જગ્યાઓ છે અને તેથી તેઓએ વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે કોઈ ખાલી જગ્યા અનામત રાખી નથી કારણ કે તેમના માટે અનામત રાખવાની ૧ જગ્યા માટે પણ કેડરમાં ઓછામાં ઓછી ૩૪ જગ્યાઓ હોવી જોઈએ.આ સ્પષ્ટ રીતે ૧૯૯૫ના કાયદાના ઉદ્દેશો અને ઉદ્દેશોને નકારવા સમાન છે.

૨૩ શ્રી પૂજારાએ રજૂઆત કરી હતી કે ઉપરોક્ત જી. આર. તારીખ ૩/૮/૨૦૧૧ મનસ્વી, અતાર્કિક, અન્યાયી, મનનો ઉપયોગ ન કરવાના દૂષણોથી પીડિત છે અને અન્યથા ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪,૧૬,૧૯,૨૧ અને ૩૯ નું ઉલ્લંઘન કરે છે, જ્યાં સુધી તે ૧૦૦ પોઇન્ટ રોસ્ટરમાં વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે રોસ્ટર પોઇન્ટ નંબર ૧,૩૪ અને ૬૭ ને બદલે રોસ્ટર પોઇન્ટ નંબર ૩૪,૬૮ અને ૧૦૦ ની જોગવાઈ કરે છે.

૨૪ શ્રી પૂજારાએ રજૂઆત કરી હતી કે જો સામાવાળાઓને દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (સમાન તકો, અધિકારોનું રક્ષણ અને સંપૂર્ણ ભાગીદારી) અધિનિયમ, ૧૯૯૫ને આ રીતે મનસ્વી રીતે લાગુ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવે, તો શારીરિક રીતે વિકલાંગ ઉમેદવારને તેના જીવનકાળ દરમિયાન ભાગ્યે જ પ્રોફેસર કેડરમાં નિમણૂક મળશે, જેના માટે દરેક કોલેજમાં માત્ર એક જ જગ્યા છે અને એસોસિયેટ પ્રોફેસર કેડરમાં, જેના માટે દરેક કોલેજમાં અને સહાયક પ્રોફેસર કેડરમાં માત્ર બે જગ્યાઓ છે, જેના માટે દરેક કોલેજમાં માત્ર ત્રણ જગ્યાઓ છે.

૨૫ શ્રી પૂજારાએ રજૂઆત કરી હતી કે શારીરિક રીતે વિકલાંગો માટે અનામત એ આડી અનામત/મહિલાઓ અને ભૂતપૂર્વ સૈનિકો માટે અનામત જેવા વિશેષ અનામત છે અને તેથી પીએચ ઉમેદવારો માટે કોઈ ચોક્કસ રોસ્ટર પોઇન્ટની

જરૂર નથી પરંતુ દરેક કેસમાં પ્રથમ યોગ્ય ઉપલબ્ધ પદ પીએચ ઉમેદવાર દ્વારા ભરવું આવશ્યક છે અને દરેક કેસને ૧ થી ૩૩ અને ૩૪ થી ૬૬ અને ૬૭ થી ૧૦૦ ના દરેક બ્લોકમાં પીએચ ઉમેદવાર દ્વારા ભરવું આવશ્યક છે.

૨૬ શ્રી પૂજારાએ રજૂઆત કરી હતી કે તેમના ક્લાયન્ટ એસ. ઇ. બી. સી. શ્રેણીના શારીરિક રીતે વિકલાંગ ઉમેદવાર તરીકે ફિઝિયોલોજીના સહાયક પ્રોફેસર તરીકે નિમણૂક માટે હકદાર છે, જેમ કે તેમને તમામ પરિણામી લાભો સાથે નિમણૂક આપવામાં આવી હતી.

સામાવાળાઓ વતી રજૂઆતો

૨૭ સામાવાળાઓ વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન એ. જી. પી. શ્રી રુતવિજ ઓઝાએ આ અરજીનો ઉગ્ર વિરોધ કર્યો હતો અને રજૂઆત કરી હતી કે શારીરિક રીતે વિકલાંગ હોવા છતાં ફિઝિયોલોજીના વિષયમાં એસોસિએટ પ્રોફેસરના પદ પર નિમણૂક નકારવામાં આવી છે તે આધાર પર અરજદારના કોઈ પણ મૂળભૂત અધિકારો અથવા અન્ય કોઈ કાનૂની અધિકારનું ઉલ્લંઘન અથવા ઉલ્લંઘન કરવામાં આવ્યું હોવાનું કહી શકાય નહીં. શ્રી ઓઝાએ સરકારી ઠરાવ તારીખ ૩/૮/૨૦૧૧ પર મજબૂત આધાર રાખ્યો હતો, જેમાં રોસ્ટર પોઈન્ટ નંબર ૩૪,૬૮ અને ૧૦૦ પર ૩ જગ્યાઓ શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિ માટે

અનામત રાખવાની જોગવાઈ છે.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે રોસ્ટર પોઈન્ટ નંબર ૧,૩૪ અને ૬૭ પર કોઈ પણ પોસ્ટ શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિ માટે અનામત રાખવામાં આવી નથી.

૨૮ તે તેમનો કેસ છે કે સામાવાળા નંબર ૨ શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિ માટે ૩જી ઓગસ્ટ, ૨૦૧૧ના ઠરાવમાં આપવામાં આવેલી આરક્ષણ નીતિનો અમલ કરી રહ્યો છે.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિ માટે કોઈ અનામત ફિઝિયોલોજીના સહાયક પ્રોફેસરના પદ પર લાગુ થશે નહીં કારણ કે કેડરમાં મંજૂર કરાયેલી કુલ જગ્યાઓ ૨૧ છે અને શારીરિક રીતે વિકલાંગો માટે અનામત માટેનો પ્રથમ મુદ્દો પોઈન્ટ નંબર ૩૪ પર અનામત છે.

૨૯ તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે આ અરજીમાં કોઈ યોગ્યતા ન હોવાથી તેને નકારી કાઢવામાં આવે.

વિશ્લેષણ

૩૦ પક્ષકારો વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલને સાંભળ્યા પછી અને રેકૉર્ડ પરની સામગ્રીને જોયા પછી મારા ધ્યાનમાં આવતો એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે શું ૩જી ઓગસ્ટ, ૨૦૧૧ના જી. આર. માં સમાવિષ્ટ રાજ્ય સરકારની નીતિ, જ્યાં સુધી તે ૧૦૦ પોઈન્ટ રોસ્ટરમાં પોઈન્ટ નંબર ૩૪,૬૮ અને ૧૦૦ની જોગવાઈ કરે છે,

તે કાયદેસર છે અને અધિનિયમ, ૧૯૮૫ના ઉદ્દેશ અને ભારત સંઘ (ઉપરોક્ત) ના કિસ્સામાં સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણય સાથે સુસંગત છે.

૩૧ માનવ અધિકારોની સાર્વત્રિક ઘોષણાનો મુખ્ય સિદ્ધાંત એ છે કે "બધા મનુષ્ય સ્વતંત્ર રીતે જન્મે છે અને ગૌરવ અને અધિકારોમાં સમાન છે." આનાથી સંયુક્ત રાષ્ટ્રના દિવ્યાંગતા કાર્યક્રમને માર્ગદર્શન મળ્યું છે. વિકલાંગો માટે માનવ ગરિમા અને માનવ અધિકારોની કલ્પના દરેક સમાજ માટે મૂળભૂત હોવી જોઈએ. માનવીય ગરિમા એટલે આત્મનિર્ણય, આત્મસન્માન અને અખંડિતતા. માનવ અધિકારોનો ખ્યાલ જ સૂચવે છે કે તે તમામ મનુષ્યો માટે સામાન્ય છે અને તેથી તે સાર્વત્રિક રીતે લાગુ થવો જોઈએ.

૩૨ ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪માં સમાવિષ્ટ સમાનતાનો ખ્યાલ રાજ્યને એવી પરિસ્થિતિ લાવવાની ફરજ બજાવે છે જ્યાં સમાનતાના ધોરણે મૂળભૂત અધિકારોનો ઉપયોગ કરી શકાય. તેથી આવશ્યકપણે, વિકલાંગ વ્યક્તિને તે સ્તરે રાખવાનો અધિકાર છે કે જેના પર તે અધિકારોનો આનંદ માણી શકે. વિકલાંગ વ્યક્તિઓને તેમના મૂળભૂત અધિકારોનો ઉપયોગ કરવા માટે સક્ષમ બનાવવા માટે વિશેષ જોગવાઈઓ ઘડવાની રાજ્યની ફરજ આમ કલમ ૧૪ માં જ આપવામાં આવી છે. સમાનતાના આ મૂળભૂત અધિકારની પૃષ્ઠભૂમિમાં, બંધારણની કલમ ૩૮એમાં સમાવિષ્ટ રાજ્ય નીતિનો નિર્દેશક

સિદ્ધાંત મહત્વ ધરાવે છે.તે જોગવાઈ હેઠળ, રાજ્ય એ સુનિશ્ચિત કરશે કે કાનૂની પ્રણાલીની કામગીરી સમાન તકના આધારે ન્યાયને પ્રોત્સાહન આપે અને ખાસ કરીને, યોગ્ય કાયદા અથવા યોજનાઓ દ્વારા અથવા અન્ય કોઈ પણ રીતે મફત કાનૂની સહાય પૂરી પાડશે, જેથી કોઈ પણ નાગરિકને આર્થિક અથવા અન્ય વિકલાંગતાના કારણે ન્યાય મેળવવાની તકોથી વંચિત ન કરવામાં આવે.તેથી, કોઈ પણ અપંગતા કોઈ પણ નાગરિકને સમાન તકના આધારે ન્યાય મેળવવાની તકથી વંચિત રાખશે નહીં.કલમ ૪૧માં એક મહત્વપૂર્ણ નિર્દેશક સિદ્ધાંત પણ સમાયેલો છે, જેમાં રાજ્યને (તેની આર્થિક નીતિ અને વિકાસની મર્યાદાની અંદર) બેરોજગારી, વૃદ્ધાવસ્થા, માંદગી અને વિકલાંગતાના કિસ્સામાં કામ કરવાનો અધિકાર, શિક્ષણ અને જાહેર સહાય મેળવવા માટે અસરકારક જોગવાઈ કરવાની ફરજ પાડવાનો આદેશ આપવામાં આવ્યો છે.આમ, આંતરરાષ્ટ્રીય ક્ષેત્રે પ્રગતિ થઈ તે પહેલાં, બંધારણના સ્થાપકોએ કામ કરવાનો અધિકાર, શિક્ષણ અને વિકલાંગતાના કિસ્સામાં જાહેર સહાય મેળવવા માટે અસરકારક જોગવાઈ કરવા માટે કલમ ૪૧માં રાજ્યની ફરજ પર ભાર મૂકવો જરૂરી ગણાવ્યો હતો.સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીય ન્યાય, દરજ્જો અને તકની સમાનતા અને પ્રસ્તાવનામાં સમાવિષ્ટ વ્યક્તિની ગરિમાની ખાતરીની વિભાવનાઓ, નાગરિકોના વ્યક્તિત્વને સંપૂર્ણ રીતે વિકસાવવા માટે રચાયેલ આ મૂળભૂત આવશ્યકતાઓ પર નાગરિકોમાંના એક અને બધાના અધિકારને સ્પષ્ટપણે માન્યતા આપે છે.છેવટે, એક સક્ષમ વ્યક્તિ પાસે ઘણી છુપાયેલી અક્ષમતાઓ

હોઈ શકે છે અને દેખીતી રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિ પાસે ઘણી છુપાયેલી ક્ષમતાઓ હોઈ શકે છે, અને સમાનતાનો ખ્યાલ બંનેને તેમની ઉચ્ચતમ ક્ષમતા સુધી પહોંચવામાં મદદ કરે છે.

૩૩ જો કે, તમામ પ્રયાસો છતાં, વિકલાંગ વ્યક્તિઓને હજુ પણ સમાન તકોથી વંચિત રાખવામાં આવે છે અને આપણા ઘણા સમાજોમાં અલગ-થલગ રહે છે. વિકલાંગ વ્યક્તિઓના અધિકારો કાયદા હેઠળ વિવિધ વિકલાંગ વ્યક્તિઓની ઐતિહાસિક સારવાર અને તાજેતરના અપંગતા અધિકાર કાયદાએ સમગ્ર સમાજ પર જે વર્તમાન સામાજિક, રાજકીય અને કાનૂની અસર કરી છે તેની તપાસ કરે છે.

૩૪ આજે વિશ્વમાં ૬૦ કરોડથી વધુ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ છે. ૮૦% તેમાંથી કેટલાક વિકાસશીલ દેશોમાં રહે છે. ભારતમાં ૮૦ મિલિયન લોકો વિકલાંગ છે. તે દર દસમાંથી લગભગ એક છે.

૩૫ ભારતમાં ઓછામાં ઓછા ૧૨ લાખ દિવ્યાંગ લોકો એવા ઘરોમાં રહે છે જેમાં માત્ર દિવ્યાંગ લોકો જ રહે છે.

૩૬ જ્યારે કે એક દાયકામાં વિકલાંગ લોકોની કુલ સંખ્યામાં માત્ર ૨૨ ટકાનો વધારો થયો છે, જે ૨૦૦૧ની વસ્તી ગણતરીમાં લગભગ ૨ કરોડ ૨૦ લાખથી વધીને ૨૦૧૧માં ૨ કરોડ ૬૮ લાખ થયો હતો, ત્યારે એકલા રહીને જીવતા વિકલાંગ લોકોની સંખ્યા લગભગ બમણી થઈ ગઈ છે, જે સમાન સમયગાળામાં ૮૪ ટકા વધી છે.ગુજરાત રાજ્યમાં ૬૦,૪૩૯,૬૯૨ ની કુલ વસ્તીમાંથી ૧,૦૪૫,૪૬૫ વિકલાંગ વ્યક્તિઓ છે.

જાતિ અને રહેઠાણ દ્વારા વિકલાંગ વસ્તી ભારત, ૨૦૧૧			
રહેઠાણ	વ્યક્તિઓ	પુરૂષો	સ્ત્રીઓ
કુલ	૨૬૮૧૦૫૫૭	૧૪૯૮૬૨૦૨	૧૧૮૨૪૩૫૫
ગ્રામ્ય વિસ્તાર	૧૮૬૩૧૯૨૧	૧૦૪૦૮૧૬૮	૮૨૨૩૭૫૩
શહેરી	૮૧૭૮૬૩૬	૪૫૭૮૦૩૪	૩૬૦૦૬૦૨

જાતિ અને રહેઠાણ દ્વારા વિકલાંગ વસ્તીમાં દશકીય ફેરફાર, ભારત, ૨૦૦૧-૧૧						
	સંપૂર્ણ વધારો			ટકાવારી દશકીય વૃદ્ધિ		
રહેઠાણ	વ્યક્તિઓ	પુરુષો	સ્ત્રીઓ	વ્યક્તિઓ	પુરૂષો	સ્ત્રીઓ
કુલ	૪૯૦૩૭૮૮	૨૩૮૦૫૬૭	૨૫૨૩૨૧૧	૨૨.૪	૧૮.૯	૨૭.૧
ગ્રામ્ય	૨૨૪૩૫	૯૯૭૯૮	૧૨૪૫૫	૧૩.૭	૧૦.૬	૧૭.૮

વિસ્તાર	૩૯	૩	૫૬			
શહેરી	૨૬૬૦૨ ૪૯	૧૩૮૨૫ ૮૪	૧૨૭૭૬ ૬૫	૪૮.૨	૪૩.૩	૫૫

ભારતની કુલ વસ્તીમાં વિકલાંગોની ટકાવારી, ૨૦૧૧			
રહેઠાણ	વ્યક્તિઓ	પુરૂષો	સ્ત્રીઓ
કુલ	૨.૨૧	૨.૪૧	૨.૦૧
ગ્રામ્ય વિસ્તાર	૨.૨૪	૨.૪૩	૨.૦૩
શહેરી	૨.૧૭	૨.૩૪	૧.૯૮

ભારતની કુલ વસ્તીમાં વિકલાંગોની ટકાવારી, ૨૦૦૧			
રહેઠાણ	વ્યક્તિઓ	પુરૂષો	સ્ત્રીઓ
કુલ	૨.૧૩	૨.૩૭	૧.૮૭
ગ્રામ્ય વિસ્તાર	૨.૨૧	૨.૪૭	૧.૯૩
શહેરી	૧.૯૩	૨.૧૨	૧.૭૧

સામાજિક જૂથો દ્વારા વિકલાંગ વસ્તીનું પ્રમાણ ભારત, ૨૦૧૧			
સામાજિક જૂથ	વ્યક્તિઓ	પુરૂષો	સ્ત્રીઓ
કુલ રકમ	૨.૨૧	૨.૪૧	૨.૦૧

અનુસૂચિત જાતિઓ	૨.૪૫	૨.૬૮	૨.૨
અનુસૂચિત જનજાતિઓ	૨.૦૫	૨.૧૮	૧.૯૨
એસસી/એસટી સિવાય	૨.૧૮	૨.૩૭	૧.૯૮

વિકલાંગતાના પ્રકાર અનુસાર વિકલાંગોની વસ્તી ભારત:૨૦૧૧			
પ્રકાર અપંગતા	વ્યક્તિઓ	પુરૂષો	સ્ત્રીઓ
કુલ	૨૬૮૧૦૫૫૭	૧૪૯૮૬૨૦૨	૧૧૮૨૪૩૫૫
જોવામાં	૫૦૩૨૪૬૩	૨૬૩૮૫૧૬	૨૩૯૩૯૪૭
સાંભળવામાં	૫૦૭૧૦૦૭	૨૬૭૭૫૪૪	૨૩૯૩૪૬૩
વાણીમાં	૧૯૯૮૫૩૫	૧૧૨૨૮૯૬	૮૭૫૬૩૯
હલન ચલન માં	૫૪૩૬૬૦૪	૩૩૭૦૩૭૪	૨૦૬૬૨૩૦
માનસિક મંદતા	૧૫૦૫૬૨૪	૮૭૦૭૦૮	૬૩૪૮૧૬
માનસિક બીમારી	૭૨૨૮૨૬	૪૧૫૭૩૨	૩૦૭૦૯૪
અન્ય કોઈ	૪૯૨૭૦૧૧	૨૭૨૭૮૨૮	૨૧૯૯૧૮૩

બહુવિધ અપંગતા	૨૧૧૬૪૮૭	૧૧૬૨૬૦૪	૯૫૩૮૮૩
---------------	---------	---------	--------

વિકલાંગતાના પ્રકાર અનુસાર વિકલાંગ વસ્તીનું પ્રમાણ ભારત:૨૦૧૧			
પ્રકાર અપંગતા	વ્યક્તિઓ	પુરૂષો	સ્ત્રીઓ
કુલ	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦
જોવામાં	૧૮.૮	૧૭.૬	૨૦.૨
સાંભળવામાં	૧૮.૯	૧૭.૯	૨૦.૨
વાણીમાં	૭.૫	૭.૫	૭.૪
હલન ચલન માં	૫.૬	૫.૮	૫.૪
માનસિક મંદતા	૨.૭	૨.૮	૨.૬
માનસિક બીમારી	૨.૭	૨.૮	૨.૬
અન્ય કોઈ	૧૮.૪	૧૮.૨	૧૮.૬
બહુવિધ અપંગતા	૭.૯	૭.૮	૮.૧

સ્ત્રોત - સી સીરીઝ, કોષ્ટક સી-૨૦, ભારતની વસ્તી ગણતરી ૨૦૦૧-૨૦૧૧

૩૭ ચુકાદાની શરૂઆતમાં જ આ આંકડાઓનો ઉદ્દેશ વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે કોઈ સહાનુભૂતિ પેદા કરવા માટે કરવામાં આવ્યો નથી.અહીં આ આંકડાઓનો ઉદ્દેશ કરવાનો ઉદ્દેશ એ સમજાવવાનો છે કે હજુ પણ ૬૦ કરોડથી વધુ વિવિધ વિકલાંગ વ્યક્તિઓને અપંગતા તરીકે ઓળખાતા અવરોધને કારણે વિશ્વ સમાજમાં (ભલે તે સામાજિક હોય કે આર્થિક) યોગદાન આપતા અટકાવવામાં આવી રહ્યા છે.

૩૮ વિકલાંગ વ્યક્તિઓ (સમાન તકો, અધિકારોનું રક્ષણ અને સંપૂર્ણ ભાગીદારી) અધિનિયમ, ૧૯૯૫ વિકલાંગ લોકો માટે ગોઠવણો કરવાની સમાજ પર જવાબદારી સ્થાપિત કરે છે જેથી તેઓ તેમની અપંગતાને કારણે સર્જાયેલા વિવિધ વ્યવહારુ, મનોવૈજ્ઞાનિક અને સામાજિક અવરોધોને દૂર કરી શકે.આ કાયદો વિકલાંગ લોકોને શિક્ષણ, વ્યાવસાયિક તાલીમ અને રોજગારના સંદર્ભમાં ભારતના અન્ય નાગરિકોની સમકક્ષ મૂકે છે.

૩૯ આ અધિનિયમની મુખ્ય બાબત એ છે કે તે તમામ ગ્રુપ 'સી' અને 'ડી' ની જગ્યાઓમાં ત્રણ ટકા અનામતની નીતિને કાનૂની માન્યતા આપે છે અને આ અનામત લંબાવીને ગ્રુપ 'એ' અને 'બી' ની જગ્યાઓ સુધી પણ વિસ્તૃત કરેલ છે. આ અધિનિયમ જાહેર કરે છે કે દિવ્યાંગતા ધરાવતું દરેક બાળક ૧૮ વર્ષની ઉંમર સુધી મફત શિક્ષણ મેળવી શકે તે રાજ્યે ઉત્તરોત્તર સુનિશ્ચિત કરવાનું રહેશે.

અત્યાર સુધી મફત શિક્ષણની જોગવાઈ ૧૪ વર્ષથી નીચેના બાળકો સુધી સીમિત હતી.

૪૦ આ કાયદામાં સમાન તકો, અધિકારોનું રક્ષણ અને સમાજની મુખ્ય પ્રવાહની પ્રવૃત્તિઓમાં વિકલાંગ લોકોની સંપૂર્ણ ભાગીદારી સુનિશ્ચિત કરવા માટે ઘણી જોગવાઈઓ છે.રાજ્યને દિવ્યાંગતા નિવારણ, તબીબી સંભાળની જોગવાઈ, શિક્ષણ, તાલીમ, રોજગાર અને દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના પુનર્વસનની જવાબદારી સોંપવામાં આવી છે.

૪૧ આ કાયદાની જાહેરાત તરફ દોરી જતો ઐતિહાસિક પરિપ્રેક્ષ્ય એ છે કે શરૂઆતમાં, કેન્દ્ર તેમજ રાજ્ય સરકારોએ વિકલાંગ વ્યક્તિઓને તાલીમ આપવા, શિક્ષિત કરવા અને ઉપયોગી રોજગાર પ્રદાન કરવા માટે કલ્યાણકારી યોજનાઓ શરૂ કરી હતી.કેન્દ્ર સરકારે દૃષ્ટિહીન વ્યક્તિઓ સહિત શારીરિક રીતે વિકલાંગો માટે ગ્રુપ સી અને ડીની જગ્યાઓમાં ૩ ટકા સુધીની અનામત પૂરી પાડી હતી.૩૦ ડિસેમ્બર, ૧૯૯૫ના રોજ આપેલા આદેશ અનુસાર, ભારત સરકારે જૂથ એ અને બીની જગ્યાઓ પર પણ વિકલાંગો માટે નોકરીઓની ઓળખ કરવા માટે એક તપાસ સમિતિની રચના કરી હતી.ભારત સરકારના સંયુક્ત સચિવ શ્રી એમ. સી. નરસિંહમાનની અધ્યક્ષતાવાળી સમિતિએ તેના અધ્યક્ષ તરીકે ૩૧ ઓક્ટોબર, ૧૯૮૬ના રોજ પ્રકાશિત પોતાનો અહેવાલ

સુપરત ક્યો હતો, જેમાં શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે યોગ્ય ગણાતા જૂથ એ અને બીમાં કુલ ૪૧૬ જગ્યાઓની ઓળખ કરવામાં આવી હતી.આ અહેવાલને ભારત સરકાર દ્વારા ૨૫ નવેમ્બર, ૧૯૮૬ના રોજ ઓ. એમ. દ્વારા સ્વીકારવામાં આવ્યો હતો, જેમાં સમિતિ દ્વારા ઓળખવામાં આવેલી જગ્યાઓ પર ભરતીની બાબતમાં વિકલાંગ વ્યક્તિઓને પ્રાધાન્ય આપવાના નીતિગત નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો.

૪૨ વધુમાં, તે જોગવાઈ કરે છે કે આ કાયદાના ઈરાદાઓ અને જોગવાઈઓનું અમલીકરણ કેન્દ્ર અને રાજ્ય સ્તરે સંકલન સમિતિઓની રચના દ્વારા કરવામાં આવશે, જેમાં કલ્યાણ મંત્રી અધ્યક્ષ હશે અને સંબંધિત મંત્રાલયો અને વિભાગોના અધિકારીઓ, વિકલાંગ લોકો સાથે કામ કરતી અને તેમના માટે કામ કરતી બિનસરકારી સંસ્થાઓ અને સરકાર, બિનસરકારી સંસ્થાઓ અને અન્યની દિવ્યાંગતા સંબંધિત પ્રવૃત્તિઓનું સંકલન કરવા માટે સભ્યો તરીકે પ્રતિષ્ઠિત લોકો હશે.ભારતીય અપંગતા કાયદો અપંગતાને આરોગ્ય અને કલ્યાણના મુદ્દાને બદલે નાગરિક અધિકાર તરીકે જુએ છે.કાયદો વિકલાંગ લોકો સાથે એવા મુદ્દાઓ પર પરામર્શના મહત્વને માન્યતા આપે છે, જે તેમને પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે અસર કરે છે.

જૂઝ આ કાયદો ઉદ્દેશો અને કારણોના નિવેદન પરથી સ્પષ્ટ થાય છે તેમ નીચેની જોગવાઈ કરવાનો ઇરાદો ધરાવે છે –

“(૧) વિકલાંગતાના નિવારણ, અધિકારોનું રક્ષણ, તબીબી સંભાળની જોગવાઈ, શિક્ષણ, તાલીમ, રોજગાર અને વિકલાંગ વ્યક્તિઓના પુનર્વસન માટે રાજ્યની જવાબદારી સ્પષ્ટ કરવી.

(૨) વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે અવરોધ મુક્ત વાતાવરણ ઊભું કરવું.

(૩) વિકાસ લાભોની વહેંચણીમાં વિકલાંગ વ્યક્તિઓ સામેના કોઈપણ ભેદભાવને દૂર કરવા, વિસાવી, બિન-વિકલાંગ વ્યક્તિઓ;

(૪) વિકલાંગ વ્યક્તિઓના દુરુપયોગ અને શોષણની કોઈપણ પરિસ્થિતિનો સામનો કરવો;

(૫) કાર્યક્રમો અને સેવાઓના વ્યાપક વિકાસ માટે વ્યૂહરચનાઓ ઘડવી અને દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે તકોને સમાન બનાવવી; અને

(૬) વિકલાંગ વ્યક્તિઓને સામાજિક મુખ્ય પ્રવાહમાં એકીકૃત કરવા માટે વિશેષ જોગવાઈ કરવી.”

(૭) જાવેદ આબિદી વિરુદ્ધ ભારત સંઘ, એ. આઈ. આર. ૧૯૯૯ એસ. સી. ૫૧૨) માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે, કાયદાની કલમ ૨ (i) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત વિકલાંગતાથી પીડાતી તમામ વ્યક્તિઓને હવાઈ મુસાફરી માટે અંધ વ્યક્તિઓની જેમ છૂટ આપવી જોઈએ કે કેમ તે પ્રશ્નનો નિર્ણય કરતી વખતે ઉદ્દેશોને ધ્યાનમાં રાખીને સુસંગત વિચારણા કરી હતી, અને જણાવ્યું હતું કે

અદાલત એ સાચી ભાવના અને ઉદ્દેશ્યની અવગણના કરી શકતી નથી કે જેની સાથે વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે અવરોધ મુક્ત વાતાવરણ ઊભું કરવા અને અધિકારોનું રક્ષણ, તબીબી સંભાળ, શિક્ષણ, તાલીમ, રોજગાર અને પુનર્વસવાટની જોગવાઈ ઉપરાંત સામાજિક મુખ્ય પ્રવાહમાં વિકલાંગ વ્યક્તિઓના એકીકરણ માટે વિશેષ જોગવાઈઓ કરવા માટે કાયદો ઘડવામાં આવ્યો હતો. કાયદાના કેટલાક મુખ્ય ઉદ્દેશો. લોકોમોટર ડિસેબિલિટીથી પીડાતી વ્યક્તિને ટ્રેનમાં મુસાફરી કરતી વખતે ખાસ કરીને દૂરના સ્થળોએ મુસાફરી કરતી વખતે થતી અગવડતા અને સતામણીને ધ્યાનમાં રાખીને સુપ્રીમ કોર્ટે ઇન્ડિયન એરલાઇન્સને નિર્દેશ આપ્યો હતો કે લોકોમોટર ડિસેબિલિટીથી પીડાતી વ્યક્તિઓને ૮૦ ટકા સુધીની છૂટ આપવામાં આવે, જે રીતે એરલાઇન્સ અંધત્વથી પીડાતા લોકોને આપી રહી છે. આ એક મહત્વપૂર્ણ નિર્ણય છે, કારણ કે, ઇન્ડિયન એરલાઇન્સની આર્થિક સ્થિતિ એવી હોવા છતાં કે વિકલાંગ વ્યક્તિઓની અન્ય કોઈ પણ શ્રેણીને વધુ છૂટ આપવી શક્ય ન હતી અને કાયદો પોતે જ આર્થિક ક્ષમતાની મર્યાદામાં વિકલાંગ વ્યક્તિઓને સુવિધાઓ પૂરી પાડવા માટે સ્વીકારે છે, કોર્ટે કાયદાના વ્યાપક ઉદ્દેશોને ધ્યાનમાં રાખીને ઉપરોક્ત નિર્દેશો જારી કર્યા હતા.

૪૪. અધિનિયમના પ્રકરણ ૬માં, કલમ ૩૨માં એવી જગ્યાઓની ઓળખની જોગવાઈ છે જે વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામત રાખી શકાય અને કલમ ૩૩

વિકલાંગ વ્યક્તિઓના વર્ગ માટે ૩ ટકાથી ઓછી ન હોય તેવી જગ્યાઓ માટે અનામતની જોગવાઈ કરે છે.કલમ ૩૬ પૂરી પાડે છે કે જે ખાલી જગ્યાઓ ભરવામાં આવી નથી તેને આગળ વધારવાની છે જ્યારે કલમ ૩૮ વિકલાંગ વ્યક્તિઓની રોજગારી સુનિશ્ચિત કરવા માટેની યોજનાઓની જોગવાઈ કરે છે.વર્તમાન રિટ પિટિશનમાં ઉઠાવવામાં આવેલા મુદ્દાઓ માટે કાયદાની કલમ ૩૨ અને ૩૩ સુસંગત હોવાથી તેની નોંધ લેવાની જરૂર છે.તેઓ નીચે પ્રમાણે વાંચે છે:

૪૫. વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામત રાખી શકાય તેવી જગ્યાઓની ઓળખ.યોગ્ય સરકારો કરશે

(એ) સંસ્થાઓમાં એવી જગ્યાઓ ઓળખવી કે જે વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામત હોઈ શકે;

(બી) ત્રણ વર્ષથી વધુ ન હોય તેવા સમયાંતરે, ઓળખી કાઢવામાં આવેલી જગ્યાઓની સૂચિની સમીક્ષા કરો અને ટેકનોલોજીના વિકાસને ધ્યાનમાં રાખીને સૂચિને અપડેટ કરો.

૪૬ નિઃશંકપણે, કાયદાકીય ઇતિહાસ અને કાયદાના ઉદ્દેશો અને કારણોના નિવેદનો, તેની પ્રસ્તાવના સાથે વાંચવામાં આવે છે, તે દર્શાવે છે કે આ કાયદો એક ફાયદાકારક/કલ્યાણકારી કાયદો છે જેનો હેતુ વિકલાંગ વ્યક્તિઓને લાભ પહોંચાડવાનો છે જેથી તેમને ભારતના બંધારણની કલમ ૩૮ એ અને ૪૧ દ્વારા નિર્ધારિત સમાજના મુખ્ય પ્રવાહ સાથે સંકલિત કરી શકાય.આમ, કાયદાની ભાષાને તે હેઠળ હાંસલ કરવાના હેતુના સંદર્ભમાં વાંચવી અને અર્થઘટન કરવું પડશે અને કોઈપણ સત્તામંડળને આપવામાં આવેલી શક્તિનો ઉપયોગ તેના પ્રકાશમાં અને કાયદાના ઉદ્દેશ અને હેતુની પરિપૂર્ણતા માટે કરવો પડશે. વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે યોગ્ય હોદ્દાઓ ઓળખવા માટે કાયદાની કલમ ૩૨ હેઠળ યોગ્ય સરકારને આપવામાં આવેલી સત્તાનો હેતુપૂર્વક અર્થ કાઢવો પડશે જેથી બંધારણીય લક્ષ્ય હાંસલ કરી શકાય.આ રીતે યોગ્ય સરકાર, કાયદાની કલમ ૩૨ હેઠળ તેના કાર્યનો ઉપયોગ કરીને, કોઈ પણ સંસ્થામાં વિકલાંગ વ્યક્તિઓને પદ પરથી બાકાત રાખી શકતી નથી, સિવાય કે તે જોવા મળે કે કરવામાં આવેલી ફરજોની પ્રકૃતિ માટે, તે કોઈ પણ સંજોગોમાં કોઈ પણ વિકલાંગ વ્યક્તિ માટે ઉપરોક્ત પદની ફરજો નિભાવવા માટે યોગ્ય રહેશે નહીં.

૪૭ કલમનો ત્રીજો ભાગ એ પરંતુક છે જે આ રીતે વાંચે છે:“પરંતુ યોગ્ય સરકાર, કોઈપણ વિભાગ અથવા સંસ્થામાં હાથ ધરવામાં આવતા કાર્યના પ્રકારને ધ્યાનમાં રાખીને, જાહેરનામા દ્વારા, આવી જાહેરનામામાં નિર્દિષ્ટ કરી શકાય તેવી

શરતો, જો કોઈ હોય તો, તેને આધિન, કોઈપણ સંસ્થાને આ વિભાગની જોગવાઈઓમાંથી મુક્તિ આપી શકે છે.” આ પરંતુક ઉપરોક્ત અર્થઘટનને પણ ન્યાયી ઠેરવે છે કે અનામતની ગણતરી કેડરની સંખ્યાની કુલ ખાલી જગ્યાઓ સામે હોવી જોઈએ, ઓળખાયેલ જગ્યાઓ સામે નહીં.

૪૮ ૧૯૯૨માં બેઈજિંગ ખાતે યોજાયેલી એશિયન અને પેસિફિક ક્ષેત્ર માટે આર્થિક અને સામાજિક આયોગ દ્વારા બોલાવવામાં આવેલી બેઠકમાં અપનાવવામાં આવેલી એશિયા અને પેસિફિક પ્રદેશોમાં વિકલાંગ લોકોની સંપૂર્ણ ભાગીદારી અને સમાનતા અંગેની ઘોષણા પર ભારત હસ્તાક્ષર કરનાર દેશ છે. જાહેરનામાના હેતુઓને અમલમાં મૂકવા માટે 'વિકલાંગ વ્યક્તિઓ (સમાન તકો, અધિકારોનું રક્ષણ અને સંપૂર્ણ ભાગીદારી અધિનિયમ, ૧૯૯૫ (કેન્દ્રીય અધિનિયમ ૧/૧૯૯૬) (ટૂંકમાં '૧૯૯૫ અધિનિયમ ') લાગુ કરવામાં આવ્યો હતો. ૧૯૯૫નો કાયદો ૭/૨/૧૯૯૬ થી અમલમાં આવવા માટે સૂચિત કરવામાં આવ્યો છે. ૧૯૯૫ના કાયદાની કલમ ૩૯ તમામ સરકારી શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ અને સરકાર તરફથી સહાય મેળવનાર અન્ય શૈક્ષણિક સંસ્થાઓને વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે ઓછામાં ઓછી ૩ ટકા બેઠકો અનામત રાખવાનો આદેશ આપે છે. કલમ ૨ (i) 'અપંગતા' નો અર્થ અંધત્વ, દ્રષ્ટિ ગુમાવવી, રક્તપિત્ત, સાંભળવાની ક્ષતિ, હલનચલનની અક્ષમતા, માનસિક મંદતા અને માનસિક બીમારી થાય છે. આમાંની કેટલીક ગણના કરાયેલી અપંગતાને ૧૯૯૫ના

કાયદામાં વધુ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે, જેને જોકે આ કાયદાના હેતુઓ માટે ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર નથી.આ ૧૯૯૫નો કાયદો સંસદ દ્વારા એક કાયદો છે, જે આંતરરાષ્ટ્રીય સમજૂતીને અસર આપવા માટે બનાવવામાં આવ્યો છે (કલમ ૨૫૩).કલમ ૩૯/૧૯૯૫ અધિનિયમ, જેમ કે પહેલેથી જ નોંધવામાં આવ્યું છે, તે ફરજિયાત કરે છે કે સૂચિત ૩ ટકાથી ઓછું અનામતની ટોચમર્યાદા નથી, પરંતુ અનામતની લઘુત્તમ ટકાવારી જે વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે પૂરી પાડવી જોઈએ.આ અનામત બંધારણની કલમ ૧૪ અને ૧૫ હેઠળ બાંધધરીકૃત સમાન તકો સુનિશ્ચિત કરવા માટે રાજ્યની કાર્યવાહી પણ છે.

૪૯ જે દિવસે તેને અપનાવવામાં આવ્યું હતું અને હસ્તાક્ષર માટે ખોલવામાં આવ્યું હતું તે જ દિવસે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના અધિકારો પર સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સંમેલન (સી. આર. પી. ડી.) પર હસ્તાક્ષર કરવા માટે ભારત પણ ૮૨ દેશોના સમુદાયમાં જોડાયું હતું.ભારતે હવે ૧/૧૦/૨૦૦૭ પરના સંમેલનને બહાલી આપી છે.

૫૦ સી. આર. પી. ડી. એ ૨૧મી સદીની પ્રથમ વ્યાપક માનવાધિકાર સંધિ છે અને જો કે તે વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે કોઈ નવા અધિકારનું સર્જન કરતી નથી, તેમ છતાં તે વિકલાંગ વ્યક્તિઓના ચોક્કસ સંજોગો માટે હાલના અધિકારોને સંદર્ભિત કરવા માંગે છે.સમાનતા, બિન-ભેદભાવ, જીવન, સ્વતંત્રતા જેવા

સાર્વત્રિક મૂળભૂત અધિકારો ઉપરાંત, આ સંમેલનમાં જીવનના ઘણા મુખ્ય ક્ષેત્રોને આવરી લેવામાં આવ્યા છે જે વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે સુલભતા, વ્યક્તિગત ગતિશીલતા, આરોગ્ય, શિક્ષણ, રોજગાર, વસવાટ અને પુનર્વસન, રાજકીય જીવનમાં ભાગીદારી જેવા મહત્વપૂર્ણ છે. આ સંમેલન અપંગતાને સામાજિક કલ્યાણની ચિંતામાંથી માનવ અધિકારના મુદ્દા તરફ જોવામાં પરિવર્તનને ચિહ્નિત કરે છે, જેમાં સ્વીકારવામાં આવે છે કે સામાજિક અવરોધો અને પૂર્વગ્રહો પોતે અક્ષમ કરી રહ્યા છે. કલમ ૧૨ સંમેલનનું મૂળ છે અને માનસિક અને બૌદ્ધિક વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે કાયદા સમક્ષ વ્યક્તિઓ તરીકે સમાન માન્યતાની બાંધધરી આપે છે. સી. આર. પી. ડી. ની મુખ્ય લાક્ષણિકતાઓ છે:

(૧) વિકલાંગતાના અધિકારોના નમૂનાને કલ્યાણમાંથી માનવ અધિકારના કાર્યસૂચિમાંથી એક તરફ ખસેડવું; (૨) વિકલાંગતાની યોજનામાં અને અન્ય નાગરિકો સાથે બૌદ્ધિક અને માનસિક વિકલાંગતાને મુખ્ય પ્રવાહમાં લાવવી; (૩) તે અધિકારોનું અવિભાજિત પેકેજ છે. ઇ. સ્વાસ્થ્ય અધિકારો આર્થિક, નાગરિક અને અન્ય અધિકારોથી અલગ નથી; (૪) તમામ વિકલાંગ વ્યક્તિઓ તેમના અધિકારોનો ઉપયોગ કરવાની ક્ષમતા ધરાવે છે કારણ કે સી. આર. પી. ડી. તેમને તેમની માનસિક ક્ષમતાને ધ્યાનમાં લીધા વિના કાનૂની ક્ષમતાની સમાનતા આપે છે.

૫૧ હું બંને પક્ષો દ્વારા કરવામાં આવેલી હરીફ રજૂઆતો સાથે વ્યવહાર કરવા માટે આગળ વધું તે પહેલાં મારે ભારત સંઘ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના

નિર્ણયની તપાસ કરવી જોઈએ. સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષ મુદ્દો એ હતો કે શું કાયદાની કલમ ૩૩ની દ્રષ્ટિએ, વિકલાંગ વ્યક્તિ માટે ૩ ટકા અનામતની ગણતરી કેડરની કુલ સંખ્યાના આધારે થવી જોઈએ, એટલે કે ઓળખાયેલ તેમજ અજાણી જગ્યાઓ બંનેના આધારે થવી જોઈએ અથવા તેની ગણતરી ઓળખાયેલ તેમજ અજાણી જગ્યાઓમાં ખાલી જગ્યાઓના આધારે થવી જોઈએ.

પરંતુ સુપ્રીમ કોર્ટના નિરીક્ષણોને નીચે ટાંકું છું:

“૧૩. સંરક્ષણની રચના:

ગ્રુપ સી અને ગ્રુપ ડીની જગ્યાઓના કિસ્સામાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામતની ગણતરી તમામ ગ્રુપ સી અથવા ગ્રુપ ડીની જગ્યાઓમાં ખાલી જગ્યાઓની કુલ સંખ્યાના આધારે કરવામાં આવશે, જો કે સંસ્થાઓમાં વિકલાંગ વ્યક્તિઓની ભરતી માત્ર તેમના માટે યોગ્ય ઓળખાયેલ જગ્યાઓમાં જ કરવામાં આવશે. સંસ્થામાં ગ્રુપ સીની જગ્યાઓ પર સીધી ભરતીના કિસ્સામાં વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામત રાખવાની ખાલી જગ્યાઓની સંખ્યાની ગણતરી સંસ્થા હેઠળ ઓળખાયેલ અને બિન-ઓળખાયેલ જગ્યાઓ બંનેમાં ભરતી વર્ષમાં સીધી ભરતી દ્વારા ભરવામાં આવતી ગ્રુપ સીની જગ્યાઓમાં ઉભી થતી ખાલી જગ્યાઓની કુલ સંખ્યાને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવશે. ગ્રુપ ડીની જગ્યાઓ માટે પણ આ જ પ્રક્રિયા લાગુ થશે. તેવી જ રીતે, ગ્રુપ સી અને ગ્રુપ ડીની જગ્યાઓમાં પ્રમોશનમાં આરક્ષણની ગણતરી કરતી વખતે પ્રમોશન ક્વોટામાં તમામ ખાલી જગ્યાઓને ધ્યાનમાં લેવામાં આવશે. અનામત માત્ર

ઓળખાયેલ જગ્યાઓ સુધી મર્યાદિત હોવાથી અને અનામત જગ્યાઓની સંખ્યા કુલ ખાલી જગ્યાઓ (ઓળખાયેલ જગ્યાઓ તેમજ અજાણી જગ્યાઓ) ના આધારે ગણવામાં આવે છે, તે શક્ય છે કે ઓળખાયેલ જગ્યાઓમાં અનામત દ્વારા નિયુક્ત વ્યક્તિઓની સંખ્યા ૩ ટકાથી વધુ હોઈ શકે.

૧૪ ગ્રુપ એ ની જગ્યાઓમાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામતની ગણતરી સંસ્થામાં ઓળખાયેલ ગ્રુપ એ ની તમામ જગ્યાઓમાં સીધી ભરતી ક્વોટામાં ખાલી જગ્યાઓના આધારે કરવામાં આવશે. ગણતરીની આ જ પદ્ધતિ ગ્રુપ બી પોસ્ટ્સ માટે લાગુ પડે છે.

૧૫. રોસ્ટરોનું અસરકારક સંરક્ષણ-જાળવણી:

(અ) તમામ સંસ્થાઓએ દિવ્યાંગો માટે અનામત નક્કી કરવા/લાગુ કરવા માટે પરિશિષ્ટ ૨માં આપેલા સ્વરૂપમાં અલગ-અલગ ૧૦૦ પોઈન્ટ આરક્ષણ રોસ્ટર રજિસ્ટર જાળવવા પડશે, જેમાં સીધી ભરતી દ્વારા ભરવામાં આવેલી ગ્રુપ એ ની જગ્યાઓ, સીધી ભરતી દ્વારા ભરવામાં આવેલી ગ્રુપ બી ની જગ્યાઓ, સીધી ભરતી દ્વારા ભરવામાં આવેલી ગ્રુપ સી ની જગ્યાઓ, બઢતી દ્વારા ભરવામાં આવેલી ગ્રુપ સી ની જગ્યાઓ, સીધી ભરતી દ્વારા ભરવામાં આવેલી ગ્રુપ ડી ની જગ્યાઓ અને બઢતી દ્વારા ભરવામાં આવેલી ગ્રુપ ડી ની જગ્યાઓ સામેલ છે.

(બી) દરેક રજિસ્ટરમાં ૧૦૦ પોઈન્ટનું ચક્ર હોવું જોઈએ અને ૧૦૦ પોઈન્ટનું દરેક ચક્ર ત્રણ બ્લોકમાં વહેંચાયેલું હોવું જોઈએ, જેમાં નીચેના પોઈન્ટનો સમાવેશ થાય છે:

૧સેન્ટ બ્લોક-બિંદુ નંબર ૧ થી બિંદુ નંબર ૩૩

૨બીજુ બ્લોક-બિંદુ નંબર ૩૪ થી બિંદુ નંબર ૬૬

(સી) રોસ્ટરના પોઈન્ટ ૧,૩૪ અને ૬૭ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે ત્રણ શ્રેણીઓમાંથી દરેક માટે એક પોઈન્ટ અનામત રાખવામાં આવશે. સંસ્થાના વડા વિકલાંગતાની શ્રેણીઓ નક્કી કરશે, જેના માટે તમામ સંબંધિત તથ્યોને ધ્યાનમાં રાખીને અંક ૧,૩૪ અને ૬૭ અનામત રાખવામાં આવશે.

(ડી) તેવી જ રીતે ૩૪ થી ૬૬ અથવા ૬૭ થી ૧૦૦ સુધીના કોઈપણ બિંદુઓ પર ખાલી જગ્યા વિકલાંગો દ્વારા ભરવામાં આવશે. પોઈન્ટ ૧,૩૪ અને ૬૭ અનામત રાખવાનો હેતુ ૧ થી ૩૩ સુધીની પ્રથમ ઉપલબ્ધ યોગ્ય ખાલી જગ્યા, ૩૪ થી ૬૬ સુધીની પ્રથમ ઉપલબ્ધ યોગ્ય ખાલી જગ્યા અને ૬૭ થી ૧૦૦ વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે પ્રથમ ઉપલબ્ધ યોગ્ય ખાલી જગ્યા ભરવાનો છે.

(ઈ) એવી શક્યતા છે કે ૧ થી ૩૩ સુધીની ખાલી જગ્યાઓમાંથી કોઈ પણ વિકલાંગોની કોઈપણ શ્રેણી માટે યોગ્ય નથી. તે કિસ્સામાં ૩૪ થી ૬૬ સુધીની બે ખાલી જગ્યાઓ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામત તરીકે ભરવામાં આવશે. જો ૩૪ થી ૬૬ સુધીની ખાલી જગ્યાઓ પણ કોઈ પણ શ્રેણી માટે યોગ્ય ન હોય, તો ૬૭ થી ૧૦૦ ગુણ ધરાવતા ત્રીજા બ્લોકમાંથી અનામત તરીકે ત્રણ ખાલી જગ્યાઓ ભરવામાં આવશે. આનો અર્થ એ છે કે જો કોઈ ચોક્કસ બ્લોકમાં કોઈ ખાલી જગ્યા અનામત રાખી શકાતી નથી, તો તેને આગામી બ્લોકમાં લઈ જવામાં આવશે.

(એફ) રોસ્ટરના તમામ ૧૦૦ પોઈન્ટ આવરી લીધા પછી, ૧૦૦ પોઈન્ટનું નવું ચક્ર શરૂ થશે.

(જી) જો એક વર્ષમાં ખાલી જગ્યાઓની સંખ્યા માત્ર એક કે બે બ્લોકને આવરી લેતી હોય, તો વિકલાંગોની કઈ શ્રેણીને પહેલા સમાવવી જોઈએ તે અંગેનો વિવેક સંસ્થાના વડા પાસે રહેશે, જે હોદ્દાની પ્રકૃતિ, સંબંધિત ગ્રેડ/પોસ્ટ વગેરેમાં ચોક્કસ વિકલાંગ વર્ગના પ્રતિનિધિત્વના સ્તરના આધારે નિર્ણય લેશે.

(એચ) બઢતી દ્વારા ભરવામાં આવેલી ગ્રુપ સીની જગ્યાઓ માટે એક અલગ રોસ્ટર જાળવવામાં આવશે અને વિકલાંગ વ્યક્તિઓને અનામત આપવા માટે ઉપર વર્ણવ્યા મુજબ પ્રક્રિયા અનુસરવામાં આવશે.તેવી જ રીતે ગ્રુપ ડીની જગ્યાઓ માટે બે અલગ-અલગ રોસ્ટર જાળવવામાં આવશે, એક સીધી ભરતી દ્વારા ભરવામાં આવેલી જગ્યાઓ માટે અને બીજું પ્રમોશન દ્વારા ભરવામાં આવેલી જગ્યાઓ માટે.

(આઈ) ગ્રુપ એ અને ગ્રુપ બી ની જગ્યાઓમાં આરક્ષણ માત્ર ઓળખાયેલ જગ્યાઓમાં ખાલી જગ્યાઓના આધારે નક્કી કરવામાં આવે છે.સંસ્થાઓમાં ગ્રુપ એ અને ગ્રુપ બીની જગ્યાઓ માટે અલગ રોસ્ટર જાળવવામાં આવશે.ગ્રુપ એ અને ગ્રુપ બીની જગ્યાઓ માટે જાળવવામાં આવેલા રોસ્ટરમાં, ઓળખાયેલ જગ્યાઓમાં સીધી ભરતીની તમામ ખાલી જગ્યાઓ દાખલ કરવામાં આવશે અને આરક્ષણ ઉપર વર્ણવ્યા મુજબ જ લાગુ કરવામાં આવશે.

૧૬ ડાયરેક્ટ રિક્રુટમેન્ટના કિસ્સામાં ઈન્ટર સે એક્સચેન્જ અને કેરિ ફોરવર્ડ ઓફ રિસર્વેશન

(એ) વિકલાંગ વ્યક્તિઓની ત્રણ શ્રેણીઓમાંથી દરેક માટે અલગથી આરક્ષણ કરવામાં આવશે.પરંતુ જો કોઈ સંસ્થામાં ખાલી જગ્યાઓની પ્રકૃતિ એવી હોય કે વિકલાંગતાની ચોક્કસ શ્રેણીની વ્યક્તિને નોકરી ન આપી શકાય, તો સામાજિક ન્યાય અને સશક્તિકરણ મંત્રાલયની મંજૂરી સાથે ખાલી જગ્યાઓને ત્રણ વર્ગોમાં બદલી શકાય છે અને અનામત નક્કી કરી શકાય છે અને તે મુજબ ખાલી જગ્યાઓ ભરી શકાય છે.

(બી) જો વિકલાંગતાની કોઈ પણ શ્રેણી માટે અનામત કોઈ ખાલી જગ્યા તે અપંગતા સાથે યોગ્ય વ્યક્તિની અનુપલબ્ધતાને કારણે અથવા અન્ય કોઈ પર્યાપ્ત કારણોસર ભરી શકાતી નથી, તો આવી ખાલી જગ્યા ભરવામાં આવશે નહીં અને તેને 'બેકલોગ આરક્ષિત ખાલી જગ્યા' તરીકે આગળ વધારવામાં આવશે.

(સી) અનુગામી ભરતી વર્ષમાં બેકલોગ અનામત ખાલી જગ્યાને વિકલાંગતાની શ્રેણી માટે અનામત ગણવામાં આવશે, જેના માટે તેને ભરતીના પ્રારંભિક વર્ષમાં અનામત રાખવામાં આવી હતી.જો કે, જો તે અપંગતા ધરાવતી યોગ્ય વ્યક્તિ ઉપલબ્ધ ન હોય, તો તે વિકલાંગતાની ત્રણ શ્રેણીઓ વચ્ચે વિનિમય દ્વારા ભરી શકાય છે.જો પછીના વર્ષમાં પણ પદ ભરવા માટે કોઈ યોગ્ય વિકલાંગ વ્યક્તિ ઉપલબ્ધ ન હોય, તો નોકરીદાતા વિકલાંગ વ્યક્તિ સિવાય અન્ય વ્યક્તિની નિમણૂક કરીને ખાલી જગ્યા ભરી શકે છે.જો ખાલી જગ્યા જે શ્રેણી માટે અનામત રાખવામાં આવી હતી તે વિકલાંગ વ્યક્તિ દ્વારા અથવા અન્ય શ્રેણીની વિકલાંગ વ્યક્તિ દ્વારા અનુગામી ભરતી વર્ષમાં ઈન્ટર સે એક્સચેન્જ દ્વારા ભરવામાં આવે છે, તો તે આરક્ષણ દ્વારા ભરવામાં આવી હોવાનું માનવામાં આવશે.પરંતુ જો પછીના ભરતી વર્ષમાં અપંગ વ્યક્તિ સિવાયની કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા ખાલી જગ્યા ભરવામાં આવે, તો આરક્ષણ વધુ બે ભરતી વર્ષ સુધી

આગળ વધારવામાં આવશે, જે પછી આરક્ષણ સમાપ્ત થઈ જશે.આ પછીના બે વર્ષોમાં, જો પરિસ્થિતિ ઊભી થાય, તો અનામત ખાલી જગ્યા ભરવાની પ્રક્રિયા તે પછીના પ્રથમ ભરતી વર્ષમાં અનુસરવામાં આવી હતી તેવી જ રહેશે.

૧૯ અપંગતાવાળા લોકો માટે પુનર્વસવાટની આનુવંશિકતા:

નાગરિકોના પછાત વર્ગો (એસ. સી., એસ. ટી. અને ઓ. બી. સી.) માટે અનામતને ઊભી અનામત કહેવામાં આવે છે અને વિકલાંગ વ્યક્તિઓ અને ભૂતપૂર્વ સૈનિકો જેવી શ્રેણીઓ માટે અનામતને આડી અનામત કહેવામાં આવે છે.આડી અનામત ઊભી અનામતમાં ઘટાડો કરે છે (જેને ઇન્ટરલોકિંગ આરક્ષણ કહેવામાં આવે છે) અને વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટેના ક્વોટા સામે પસંદ કરાયેલ વ્યક્તિને એસસી/એસટી/ઓ. બી. સી./સામાન્ય ઉમેદવારોની યોગ્ય શ્રેણીમાં મૂકવી પડે છે, જે તે વર્ગ પર આધાર રાખે છે કે જેમાં તેઓ એસસી/એસટી/ઓ. બી. સી. ના આરક્ષણ માટેના રોસ્ટરમાં છે. ઉદાહરણ તરીકે, જો આપેલ વર્ષમાં વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે બે ખાલી જગ્યાઓ અનામત છે અને નિમણૂક કરાયેલ બે વિકલાંગ વ્યક્તિઓમાંથી એક અનુસૂચિત જાતિના છે અને અન્ય સામાન્ય વર્ગના છે, તો વિકલાંગ અનુસૂચિત જાતિના ઉમેદવારને આરક્ષણ રોસ્ટરમાં એસસી પોઈન્ટ સામે અને સામાન્ય ઉમેદવારને સંબંધિત આરક્ષણ રોસ્ટરમાં અનારક્ષિત પોઈન્ટ સામે સમાયોજિત કરવામાં આવશે.જો કોઈ પણ ખાલી જગ્યા અનુસૂચિત જાતિઓ માટે અનામત જગ્યા પર ન આવે, તો અનુસૂચિત જાતિના વિકલાંગ ઉમેદવારને ભવિષ્યમાં અનુસૂચિત જાતિઓ માટે અનામત આગામી ઉપલબ્ધ જગ્યા સામે સમાયોજિત કરવામાં આવશે.

૨૦ વિકલાંગ વ્યક્તિઓને એસસી/એસટી/ઓ. બી. સી. ના આરક્ષણ માટેના રોસ્ટરમાં એસસી/એસટી/ઓ. બી. સી./જનરલ જેવી યોગ્ય શ્રેણીમાં મૂકવાની હોવાથી, આ પદ માટેના અરજીપત્રકમાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામત ક્વોટા હેઠળ અરજી કરનારા ઉમેદવારોએ તેઓ એસસી/એસટી/ઓ. બી. સી. અથવા સામાન્ય વર્ગના છે કે કેમ તે દર્શાવવું જરૂરી છે.”

૧૪) ઉપરોક્ત ઓ. એમ. ની કલમ ૨૧ અને ૨૨ સરકારને વય મર્યાદા તેમજ યોગ્યતાના ધોરણમાં છૂટછાટ આપવા માટે સક્ષમ બનાવે છે.

૧૫) અહીં સામાવાળા નંબર ૧ દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતના આધારે ૨૯/૧૨/૨૦૦૫ તારીખના ઓ એમ પછી, ૨૬/૦૪/૨૦૦૬ તારીખના અન્ય ઓ એમ જારી કરવામાં આવ્યા.ઉપરોક્ત ઓ એમ માં સમાવિષ્ટ વિગતો અને દિશા નિર્દેશો નીચે મુજબ છે:

“તારીખ ૨૬મી એપ્રિલ, ૨૦૦૬

ઓફિસ મેમોરેન્ડમ

વિષય: દિવ્યાંગો માટે અનામત

નીચે સહી કરનારને એ કહેવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે કે વિકલાંગ વ્યક્તિઓ (સમાન તકો, અધિકારોનું રક્ષણ અને સંપૂર્ણ ભાગીદારી) અધિનિયમ, ૧૯૯૫ જે ૦૧/૦૧/૧૯૯૬ પર અસ્તિત્વમાં આવ્યો હતો તે વિકલાંગતાની ત્રણ શ્રેણીઓ માટે ઓળખાયેલ હોદ્દાઓમાં વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામતની જોગવાઈ કરે છે, એટલે

કે (૧) અંધત્વ અથવા ઓછી દ્રષ્ટિ, (૨) સાંભળવાની ક્ષતિ અને (૩) હલનચલનની અક્ષમતા અથવા મગજનો લકવો.આવી વ્યક્તિઓ માટે અનામત આપવા માટે આ વિભાગ દ્વારા સૂચનાઓ પણ જારી કરવામાં આવી છે.આ કાયદો અને આ વિભાગની સૂચનાઓ હોવા છતાં, ખાલી જગ્યાઓ અનામત રાખવામાં આવી ન હતી અથવા કેટલીક સંસ્થાઓમાં અનામત દ્વારા ભરવામાં આવી ન હતી.

૨ આ બાબતે કાળજીપૂર્વક વિચારણા કરવામાં આવી છે અને એવો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો છે કે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટેનું અનામત યોગ્ય રીતે તથા નિષ્ઠાપૂર્વક અમલમાં મૂકવું જોઈએ અને અનામત યોજનામાંથી, ખાસ કરીને આ અધિનિયમ અમલમાં આવ્યા પછી, કોઈ વિચલન થવું જોઈએ નહીં. આ હેતુ સિદ્ધ કરવા માટે, તમામ સ્થાપનાઓએ વર્ષ ૧૯૯૬ થી શરૂ કરીને આ વિભાગના તારીખ ૨૯.૧૨.૨૦૦૫ ના ઓફિસ મેમોરેન્ડમ ક્રમાંક: ૩૬૦૩૫/૩/૨૦૦૪-એસ્ટ (રેસ) માં જોગવાઈ કર્યા મુજબ અનામત રોસ્ટર રજિસ્ટરો તૈયાર કરવા જોઈએ અને તે ઓ.એમ. માં સમાવિષ્ટ સૂચનાઓ મુજબ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામત નિર્ધારિત કરવું જોઈએ. જો આ રીતે નિર્ધારિત કરાયેલ કેટલીક અથવા તમામ ખાલી જગ્યાઓ યોગ્ય સમયે અનામતના પોઈન્ટ યોગ્ય રીતે નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યા ન હતા તે કારણસર અથવા દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ ઉપલબ્ધ ન થવાને કારણે અનામતથી ભરવામાં આવી ન હતી અને શારીરિક રીતે સક્ષમ વ્યક્તિઓ દ્વારા ભરવામાં આવી હતી, તો આવી બિન-ઉપયોગી અનામતને આ ઓ.એમ. બહાર પાડ્યા પછી આવતા પ્રથમ ભરતી વર્ષમાં આગળ ખેંચવામાં આવી હોવાનું ગણીને તે મુજબ ભરવી જોઈએ. જો ઉપરોક્ત ભરતી વર્ષ દરમિયાન આવી અનામત ખાલી જગ્યાઓ ભરવાનું શક્ય ન બને, તો અનામતને આગળના બે વર્ષ માટે આગળ ખેંચવામાં આવશે, ત્યારબાદ તેને રદ થયેલ ગણવામાં આવી શકે છે.

૩ એવું જોવામાં આવ્યું છે કે કેટલીક ભરતી એજન્સીઓ તેમની જાહેરાતોમાં એવી જાહેરાત કરે છે કે અંધ/અંશતઃ અંધ ઉમેદવારોએ અરજી કરવાની જરૂર નથી અને દ્રષ્ટિહીન ઉમેદવારો માટે અલગ પરીક્ષાઓ યોજવામાં આવશે. આ વિભાગના તારીખ ૨૯.૧૨.૨૦૦૫ ના ઓફિસ મેમોરેન્ડમ ક્રમાંક: ૩૬૦૩૫/૩/૨૦૦૪-એસ્ટ (રેસ) ના પેરા ૭ તરફ ધ્યાન દોરવામાં આવે છે, જે જોગવાઈ કરે છે કે પોતાની મેરિટ પર પસંદગી પામેલ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને અનામત વર્ગની ખાલી જગ્યાઓ સામે સમાયોજિત કરવામાં આવશે નહીં. એનો અર્થ એ થાય કે પોતાની ગુણવત્તા પર પસંદગી પામેલ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને બિનઅનામત ખાલી જગ્યાઓ સામે સમાયોજિત કરવાના રહે છે અને અનામત તેનાથી અલગથી આપવાનું રહે છે. જો દ્રષ્ટિહીન ઉમેદવારો અથવા વિકલાંગ ઉમેદવારોની અન્ય કોઈ કેટેગરીને તેમના માટે અલગ પરીક્ષા યોજવામાં આવશે તેવા આધારે અરજી કરતા અટકાવવામાં આવે, તો દિવ્યાંગ ઉમેદવારોની પોતાની ગુણવત્તા પર પસંદગી પામવાની તકો નાબૂદ થઈ જશે. આમ, ઉપર્યુક્ત રીતે વિકલાંગ ઉમેદવારોની કોઈપણ કેટેગરીને અટકાવવા એ ઉપરોક્ત ઓફિસ મેમોરેન્ડમમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓની વિરુદ્ધ છે. તેથી, વિનંતી કરવામાં આવે છે કે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને તેમના માટે યોગ્ય તરીકે ઓળખવામાં આવેલ જગ્યાઓ માટે અરજી કરતા અટકાવવા જોઈએ નહીં અને એક સામાન્ય પરીક્ષા યોજીને બિનઅનામત જગ્યાઓ માટે પણ સ્પર્ધા કરવાની તક પૂરી પાડવી જોઈએ.

૪ આ ઓફિસ મેમોરેન્ડમ ની સામગ્રી તમામ સંબંધિત લોકોના ધ્યાન પર લાવી શકાય છે.

સહી/—

(કે.જી.વર્મા)

ભારત સરકારના નાયબ સચિવ "

૧૬) કાર્મિક અને તાલીમ વિભાગ દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલ અન્ય ઓ એમ તારીખ ૧૦/૧૨/૨૦૦૮ પછા અમારા ધ્યાનમાં લાવવામાં આવી હતી, જે અંતર્ગત દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામત ખાલી જગ્યાઓ ભરવા માટે વિશેષ ભરતી અભિયાન શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું. ઉપરોક્ત ઓ એમ મુખ્યત્વે "બેકલોગ આરક્ષિત ખાલી જગ્યાઓ" ભરવા વિશે બોલે છે. ઉપરોક્ત ઓ એમ નો સંબંધિત ભાગ અહીં નીચે કાઢવામાં આવ્યો છે:

"તારીખ ૧૦ ડિસેમ્બર, ૨૦૦૮

ઓફિસ મેમોરેન્ડમ

પેટા:અનામત બેકલોગ ભરવા માટે વિશેષ ભરતી અભિયાન

વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે ખાલી જગ્યાઓ

નીચે સહી કરનારને એ જણાવવાનો નિર્દેશ થયો છે કે આ વિભાગના તારીખ ૨૯.૧૨.૨૦૦૫ ના ઓફિસ મેમોરેન્ડમ ક્રમાંક: ૩૬૦૩૫/૩/૨૦૦૪-એસ્ટ (રેસ) માં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે દિવ્યાંગતાની કોઈપણ કેટેગરી માટે અનામત રાખવામાં આવેલ ખાલી જગ્યા તે દિવ્યાંગતા ધરાવતી યોગ્ય વ્યક્તિની અનુપલબ્ધતાના કારણે અથવા અન્ય કોઈ પૂરતા કારણોસર ભરી શકાતી નથી, તો આવી ખાલી જગ્યા ભરવામાં આવતી નથી અને તેને 'બેકલોગ અનામત ખાલી જગ્યા' "

તરીકે પછીના ભરતી વર્ષમાં આગળ ખેંચવામાં આવે છે. પછીના ભરતી વર્ષમાં, 'બેકલોગ અનામત ખાલી જગ્યા' ને દિવ્યાંગતાની એ જ કેટેગરી માટે અનામત ગણવામાં આવે છે જે કેટેગરી માટે તે ભરતીના પ્રારંભિક વર્ષમાં અનામત રાખવામાં આવી હતી અને તે મુજબ ભરવામાં આવે છે. જો કે, જો પછીની ભરતીમાં પણ તે દિવ્યાંગતા ધરાવતી યોગ્ય વ્યક્તિ ઉપલબ્ધ ન થાય, તો તેને દિવ્યાંગતાની ત્રણ કેટેગરીઓ વચ્ચે અરસપરસ બદલીને ભરી શકાય છે, અને તેમ ન થઈ શકે તો જ દિવ્યાંગ વ્યક્તિ સિવાયની અન્ય વ્યક્તિની નિમણૂક કરીને ભરી શકાય છે. આમ, જોઈ શકાય છે કે જો કોઈ ખાલી જગ્યા દિવ્યાંગતાની કોઈપણ કેટેગરી માટે અનામત તરીકે નિર્ધારિત કરવામાં આવી હોય અને ભરતીના પ્રારંભિક વર્ષમાં તેને ભરવા માટે તે દિવ્યાંગતા ધરાવતી યોગ્ય વ્યક્તિ ઉપલબ્ધ ન હોય, તો તે પ્રથમ પછીના ભરતી વર્ષ માટે 'બેકલોગ અનામત ખાલી જગ્યા' બની જાય છે.

૨. ઓફિસ મેમોરેન્ડમ તારીખ ૨૯/૧૨/૨૦૦૫ બહાર પાડવામાં આવી તે પહેલાં પ્રવર્તમાન સૂચનાઓ અનુસાર, જો કોઈ પણ વર્ષમાં, યોગ્ય શારીરિક રીતે વિકલાંગ ઉમેદવારો અનામત ખાલી જગ્યા ભરવા માટે ઉપલબ્ધ ન હોય, તો ખાલી જગ્યા અન્ય શ્રેણીના ઉમેદવાર દ્વારા ભરવામાં આવી હતી અને અનામત ત્રણ ભરતી વર્ષ સુધીના સમયગાળા માટે આગળ વધારવામાં આવી હતી. દિવ્યાંગો માટે યોગ્ય વ્યક્તિઓની અનુપલબ્ધતાની સ્થિતિમાં અનામત ખાલી જગ્યાઓ ખાલી રાખવામાં આવી ન હતી. આમ ૨૯/૧૨/૨૦૦૫ પહેલાં વિકલાંગ વ્યક્તિઓની બેકલોગ આરક્ષિત ખાલી જગ્યાઓની કોઈ જોગવાઈ નહોતી. તેમ છતાં, શક્ય છે કે કેટલાક મંત્રાલયો/વિભાગો/સંસ્થાઓએ વિકલાંગ વ્યક્તિઓની અનુપલબ્ધતાને કારણે અપૂરતી વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે કેટલીક ખાલી જગ્યાઓ અનામત રાખી હોય. જો

આવી ખાલી જગ્યાઓ હોય, તો તેને વર્તમાન ભરતી વર્ષ માટે બેકલોગ આરક્ષિત ખાલી જગ્યાઓ તરીકે ગણવામાં આવશે.

૧૭) આવા નિર્દેશો જારી કરીને, કર્મચારી અને તાલીમ વિભાગે તમામ મંત્રાલયો/વિભાગોને વિશેષ ભરતી અભિયાન શરૂ કરવા અને વિવિધ તબક્કાઓને પૂર્ણ કરવા માટે નિર્ધારિત તારીખો નક્કી કરવા નિર્દેશ આપ્યો હતો.

ચર્ચા:

૧૮) ઉપરોક્ત વૈધાનિક જોગવાઈઓ તેમજ ઓ એમ ની તારીખ ૨૯/૧૨/૨૦૦૫ ની વિવિધ કલમોના પ્રકાશમાં, ચાલો આપણે વિશ્લેષણ કરીએ કે ઉચ્ચ અદાલત વિવાદિત ચુકાદો પસાર કરવામાં ન્યાયી હતી કે કેમ.

૧૯) અપીલકર્તાઓ અને સામાવાળાઓ દ્વારા રજૂ કરાયેલી હરીફ દલીલો તરફ ધ્યાન આપતા પહેલા, વિકલાંગ વ્યક્તિઓ (સમાન તકો, અધિકારોનું રક્ષણ અને સંપૂર્ણ ભાગીદારી) અધિનિયમ, ૧૯૯૫ની પૃષ્ઠભૂમિ અને ઉદ્દેશને સમજવું સુસંગત છે.

૨૦) એક કલ્યાણકારી રાજ્ય તરીકે ભારત તેના નાગરિકોના સર્વાંગી વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવા માટે પ્રતિબદ્ધ છે, જેમાં દિવ્યાંગો પણ સામેલ છે, જેથી તેઓ ભારતના બંધારણ દ્વારા ફરજિયાત ગૌરવ, સમાનતા, સ્વતંત્રતા અને ન્યાયનું જીવન જીવી શકે.આપણા દેશમાં દિવ્યાંગ નાગરિકોને સમાનતા અને તકોની સમાનતા સુનિશ્ચિત કરવા માટેની વૈધાનિક જોગવાઈઓના મૂળ બંધારણના ભાગ ૩ અને ભાગ ૪ માં શોધી શકાય છે.વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે, બદલાતી દુનિયા તકનીકી પ્રગતિને

કારણે વધુ નવી તકો પ્રદાન કરે છે, જો કે, વાસ્તવિક મર્યાદા ત્યારે જ સપાટી પર આવે છે જ્યારે તેમને સમાન તકો પૂરી પાડવામાં ન આવે.તેથી, તેમની ક્ષમતાઓના આધારે તેમને સમાજમાં લાવવું એ સમયની જરૂરિયાત છે.

૨૧) જો કે, ભારતમાં દિવ્યાંગ અધિકાર આંદોલનની શરૂઆત ૧૯૭૭માં થઈ હતી, જેમાં અહીં સામાવાળા નંબર ૧ સક્રિય સહભાગી હતો, પરંતુ તેણે ૧૯૯૩-૨૦૦૨ માં વિકલાંગ વ્યક્તિઓના એશિયન અને પેસિફિક દાયકાના પ્રારંભ સમયે જ જરૂરી મંજૂરી મેળવી હતી, જેણે આંદોલનને ચોક્કસ પ્રોત્સાહન આપ્યું હતું.આ બેઠકમાંથી જે મુખ્ય જરૂરિયાત બહાર આવી તે વિકલાંગ વ્યક્તિઓના અધિકારોનું રક્ષણ કરવા માટે એક વ્યાપક કાયદો બનાવવાની હતી.આ સંદર્ભમાં, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (સમાન તકો, અધિકારોનું રક્ષણ અને સંપૂર્ણ ભાગીદારી) અધિનિયમ, ૧૯૯૫ જેવા નિર્ણાયક કાયદાઓ ૧૯૯૫માં ઘડવામાં આવ્યા હતા, જે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને સશક્ત બનાવે છે અને તેમના અધિકારોનું રક્ષણ સુનિશ્ચિત કરે છે.આ કાયદો, તેની અન્ય સંભાવનાઓ ઉપરાંત, વિકલાંગ વ્યક્તિઓને હોદ્દાઓની અનામત અને તેમના માટે વિશેષ રોજગાર વિનિમયની સ્થાપના દ્વારા વધુ સારી રોજગારીની તકો પણ ઈચ્છે છે.

૨૨) આ માટે, કાયદાની કલમ ૩૨ એવી જગ્યાઓની ઓળખ માટે નિર્ધારિત કરે છે જે વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામત રાખી શકાય છે.કલમ ૩૩ પદોની અનામતની જોગવાઈ કરે છે અને તેની કલમ ૩૬ એવી જોગવાઈ કરે છે કે જો અપંગતા ધરાવતી યોગ્ય વ્યક્તિની અનુપલબ્ધતાને કારણે ખાલી જગ્યા ભરવામાં ન આવે, તો કોઈપણ ભરતી વર્ષમાં આવી ખાલી જગ્યા આગામી ભરતી વર્ષમાં આગળ વધારવાની છે.અપીલકર્તાઓ અને સામાવાળાઓ વચ્ચે અભિપ્રાયનો તફાવત આ વિભાગોના અર્થઘટનના મુદ્દા પર ઊભો થાય છે.

૨૩) ભારત સંઘનું વલણ એ છે કે આ કાયદો વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે ઓળખાયેલી જગ્યાઓમાં ખાલી જગ્યાઓમાં માત્ર ૩ ટકા અનામતની જોગવાઈ કરે છે અને સંસ્થાની કુલ કેડર સંખ્યા પર નહીં, જ્યારે શ્રી એસ. કે. રૂંગટા, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ (આર ૧) એ વ્યક્તિગત રીતે રજૂઆત કરી હતી કે ભારત સંઘ દ્વારા પ્રસ્તાવિત અર્થઘટનને સ્વીકારવું એ કાયદાની કલમ ૩૩ હેઠળ સમાવિષ્ટ અનામતની નીતિનું ઉલ્લંઘન કરશે. તેમણે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે ઉચ્ચ અદાલતે યોગ્ય રીતે જણાવ્યું છે કે કાયદાને અનુરૂપ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે ૩ ટકાની અનામતની ગણતરી કેડરની કુલ સંખ્યાના આધારે થવી જોઈએ અને માત્ર દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે ઓળખાયેલ હોદ્દાઓમાં ઉપલબ્ધ ખાલી જગ્યાઓના આધારે નહીં, આમ ઓ. એમ. ની કેટલીક કલમોને અસ્વીકાર્ય અને કાયદાની કલમ ૩૩ના આદેશની વિરુદ્ધ જાહેર કરવી જોઈએ.

૨૪) વિવાદિત ચુકાદાના બે પાસાઓને આ અદાલત સમક્ષ પડકારવામાં આવ્યા છે:

(એ) કલમ મુજબ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે ૩ ટકા અનામતની ગણતરી કરવાની રીત ૩૩ અધિનિયમ.

(બી) પોસ્ટ આધારિત આરક્ષણનું પાલન કરવું જોઈએ કે ખાલી જગ્યા આધારિત આરક્ષણ.

૨૫) હવે ચાલો આપણે હાઈકોર્ટના તર્ક અને પક્ષકારો દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતોને ધ્યાનમાં લઈએ.

૨૬) મુખ્યત્વે, અમે સ્પષ્ટ કરવા માંગીએ છીએ કે કેડરની કુલ સંખ્યાના આધારે અને કેડરની કુલ ખાલી જગ્યાઓ (ઓળખાયેલ અને અજાણી બંને સહિત) ના આધારે આરક્ષણની ગણતરીમાં ઘણો તફાવત છે. શરૂઆતમાં, વિવાદિત ઓ એમ તારીખ ૨૯/૧૨/૨૦૦૫ નો સંદર્ભ, સ્પષ્ટ શબ્દોમાં, સ્થાપિત કરશે કે આપેલ કેસમાં વિવાદાસ્પદ બાબત એ છે કે શું અનામતની ગણતરીની પછીની પદ્ધતિ જૂથ એ, બી, સી અને ડી ના હોદ્દાઓ પર સમાન રીતે લાગુ થશે કે તે ફક્ત જૂથ સી અને ડી ને જ લાગુ પડશે. કેડરની કુલ સંખ્યાના આધારે અનામતની ગણતરી સંબંધિત પ્રશ્ન કેસના આપેલ સંજોગોમાં પણ ઊભો થતો નથી. જો કે, ઉચ્ચ અદાલતે વિવાદિત ચુકાદામાં એ અભિપ્રાયને જાળવી રાખ્યો હતો કે અનામતની ગણતરી કુલ કેડરની સંખ્યાના આધારે થવી જોઈએ જે સ્પષ્ટ રીતે ખોટી છે. અજાણતાં, અહીંના સામાવાળાઓએ પણ તેમની મૌખિક અને લેખિત રજૂઆતોમાં દલીલની સમાન રેખા અપનાવી છે. પરિણામે, આ અદાલત સમક્ષ વિચારણા કરવાનો મુદ્દો એ છે કે કેડરની કુલ ખાલી જગ્યાઓની સંખ્યાના આધારે અનામતની ગણતરીની પદ્ધતિ (ઓળખાયેલ અને અજાણી બંને સહિત) જૂથ એ, બી, સી અને ડીને સમાન રીતે લાગુ થશે કે પછી તે ફક્ત જૂથ સી અને ડીને જ લાગુ પડશે.

૨૭) તે ભારત સંઘનું વલણ છે કે કાયદાની કલમ ૩૩ હેઠળ નિર્ધારિત આરક્ષણ નીતિની આબેહૂબ સમજણ માટે, કાયદાની કલમ ૩૨ અને ૩૩ ને એકસાથે વાંચવી જરૂરી છે. એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ઉપરોક્ત ઉદ્દેશિત વિભાગોનું સંયુક્ત વાંચન, માત્ર ઓળખાયેલ જગ્યાઓમાં ખાલી જગ્યાઓનું આરક્ષણ ફરજિયાત બનાવે છે અને તમામ જગ્યાઓમાં અથવા કેડરની સંખ્યાબંધ ખાલી જગ્યાઓની કુલ સંખ્યા સામે નહીં. જો કે, એ પણ સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું કે ગ્રુપ સી અને ડીની જગ્યાઓના સંદર્ભમાં અનામતની ગણતરી કુલ સંખ્યાના આધારે કરવામાં આવી રહી

છે.૧૯૭૭ થી કેડરની તાકાતમાં ખાલી જગ્યાઓ (ઓળખાયેલ અને અજાણી બંને સહિત).હકીકતમાં, ઉપર જણાવેલી દલીલ ભારત સરકારમાં સચિવ દ્વારા અને બીજી વિરુદ્ધ રવિ પ્રકાશ ગુપ્તા અને બીજી (૨૦૧૦) ૭ એસસીસી ૬૨૬ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવી છે અને તેથી, તે હવે રેઝ ઇન્ટિગ્રા નથી.

૨૮) આ કેસમાં નક્કી કરવા માટેનો પ્રશ્ન એ છે કે શું કાયદાની કલમ ૩૩ હેઠળ વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે આપવામાં આવેલ અનામત કલમ ૩૨ દ્વારા નિર્ધારિત હોદ્દાઓની ઓળખ પર આધારિત છે.ઉપરોક્ત કેસમાં, ભારત સરકારે દલીલ કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો કે તેમણે વર્ષ ૨૦૦૫માં જ કલમ ૩૨ના સંદર્ભમાં નાગરિક સેવાઓમાં હોદ્દાઓની ઓળખની કવાયત હાથ ધરી હોવાથી, અનામતની ગણતરી અને અરજી માત્ર ૨૦૦૫થી ભરવામાં આવેલી ખાલી જગ્યાઓના સંદર્ભમાં જ કરવી પડશે, ૧૯૯૬થી નહીં જ્યારે કાયદો અમલમાં આવ્યો હતો.આ અદાલતે, પદોની ઓળખ અને અનામતની યોજના જેવી કલમ ૩૨ અને ૩૩ની પરસ્પર નિર્ભરતાની તપાસ કર્યા પછી, આ દલીલને નકારી કાઢી હતી અને નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:

“૨૫.દિવ્યાંગતા અધિનિયમ, ૧૯૯૫ ની કલમ ૩૩ ની જોગવાઈઓના અમલીકરણ અંગે ભારત સંઘ વતી કરવામાં આવેલી રજૂઆત, આવી નિમણૂક માટે યોગ્ય હોદ્દાઓની ઓળખ કર્યા પછી જ, તેની કલમ ૩૨ હેઠળ, કાયદાકીય ઉદ્દેશની વિરુદ્ધ ચાલે છે જેની સાથે કાયદો ઘડવામાં આવ્યો હતો.આવી રજૂઆત સ્વીકારવી એ એવી પરિસ્થિતિને સ્વીકારવા સમાન હશે કે જ્યાં અમલદારશાહીની નિષ્ક્રિયતા દ્વારા ઉપરોક્ત અધિનિયમની કલમ ૩૩ ની જોગવાઈઓને અનિશ્ચિત સમય માટે મુલતવી રાખી શકાય.ઉચ્ચ અદાલત સમક્ષ અરજદારો દ્વારા લેવામાં આવેલા આવા વલણને યોગ્ય રીતે નકારી કાઢવામાં આવ્યું હતું.તદનુસાર, ભારત સંઘ વતી કરવામાં આવેલી

રજૂઆત કે વર્ષ ૨૦૦૫ પછી આઈ. એ. એસ. માં ગ્રેડ 'એ' અને 'બી' હોદ્દાઓની ઓળખ હાથ ધરવામાં આવી હતી, તે વધુ મહત્વની નથી.

૨૬ હાઈકોર્ટ દ્વારા નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે તેમ, ઉપરોક્ત કાયદાની કલમ ૩૨ કે કલમ ૩૩ જૂથ એ, બી, સી અને ડીની જગ્યાઓ અંગે કોઈ ભેદભાવ કરતી નથી.તેઓ માત્ર વિકલાંગ લોકો માટે હોદ્દાઓની ઓળખ અને અનામતની વાત કરે છે, જોકે કલમ ૩૩ ની જોગવાઈ યોગ્ય સરકારને કોઈપણ વિભાગ અથવા સંસ્થામાં હાથ ધરવામાં આવેલા કાર્યના પ્રકારને ધ્યાનમાં રાખીને ઉપરોક્ત વિભાગની જોગવાઈઓમાંથી કોઈપણ સંસ્થાને મુક્તિ આપવાની સત્તા આપે છે.અરજદારો વતી આવી કોઈ છૂટની વિનંતી કરવામાં આવી નથી અથવા અમારા ધ્યાનમાં લાવવામાં આવી નથી.

૨૭ તે માત્ર તાર્કિક છે કે, ઉપરોક્ત અધિનિયમની કલમ ૩૨માં જોગવાઈ મુજબ, કલમ ૩૩ના હેતુઓ માટે અનામત માટે હોદ્દાઓની ઓળખ કરવી પડશે, પરંતુ આવી ઓળખ કલમ ૩૩ની જોગવાઈઓને અમલમાં મૂકવા માટે અધિનિયમના અમલમાં આવવા સાથે જ હાથ ધરવામાં આવી હતી.વિધાનસભાનો ઇરાદો ક્યારેય નહોતો કે કાયદાની કલમ ૩૨ની જોગવાઈઓનો ઉપયોગ તેમાં દર્શાવેલ વિકલાંગ વ્યક્તિઓની આ શ્રેણીઓને કલમ ૩૩ના લાભોને નકારવા માટે એક સાધન તરીકે કરવામાં આવે.આવી રજૂઆત દરેક સંસ્થામાં નિમણૂકો કરવા માટે યોગ્ય સરકાર પર મૂકવામાં આવેલી ફરજ સંબંધિત જોગવાઈઓના પાયા પર પ્રહાર કરે છે.

૨૮. જોકે એ વાતને નકારી શકાય નહીં કે જ્યાં સુધી ઉપરોક્ત કાયદાની કલમ ૩૩ના હેતુઓ માટે હોદ્દાઓની ઓળખ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તેમાં સમાવિષ્ટ અનામત વર્ગોમાંથી કોઈ નિમણૂકો કરી શકાતી નથી, અને તે હદ સુધી કલમ ૩૩ની

જોગવાઈઓ કાયદાની કલમ ૩૨ પર આધારિત છે, જે વિદ્વાન એ. એસ. જી. દ્વારા રજૂ કરવામાં આવી છે, પરંતુ આવી નિર્ભરતાની હદ નિમણૂકો કરવાના હેતુ માટે હશે, આરક્ષણ કરવાના હેતુ માટે નહીં. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કાયદાની કલમ ૩૩ હેઠળ અનામત એ ઓળખ પર આધારિત નથી, જેમ કે ભારત સંઘ વતી વિનંતી કરવામાં આવી છે, જો કે કાયદાની કલમ ૩૩ માં ઉલ્લેખિત ત્રણ વર્ગો માટે અનામત જગ્યાઓની સંખ્યામાં નિમણૂકો કરવાની ફરજ યોગ્ય સરકાર પર મૂકવામાં આવી છે. હકીકતમાં, એવી પરિસ્થિતિ પણ નોંધવામાં આવી છે કે જ્યાં ઉમેદવારોની અનુપલબ્ધતાને કારણે અમુક અનામત જગ્યાઓ આપેલ વર્ષમાં ખાલી રહી શકે છે. આવી સંભાવનાઓને પહોંચી વળવા માટે, આવી ખાલી જગ્યાઓને બે વર્ષ સુધી આગળ વધારવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી, જે પછી તે સમાપ્ત થઈ જશે. તાત્કાલિક કિસ્સામાં આવી પરિસ્થિતિ ઊભી થઈ ન હતી અને દિવ્યાંગતા અધિનિયમ, ૧૯૯૫ ની કલમ ૩૩ હેઠળ જગ્યાઓ અનામત રાખવામાં આવી ન હતી, તેથી ખાલી જગ્યાઓ આગળ વધારવાનો અથવા તેમાં વિલંબ થવાનો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી.

૩૧. તેથી, અમે વિશેષ રજા અરજીમાં આક્ષેપ કરાયેલ હાઈકોર્ટના ચુકાદામાં દખલ કરવાનું કોઈ કારણ જોતા નથી, જે તે મુજબ, ખર્ચ સાથે બરતરફ કરવામાં આવે છે. તમામ વચગાળાના આદેશો ખાલી કરવામાં આવે છે. અરજદારોને હાઈકોર્ટના નિર્દેશોને અમલમાં મૂકવા માટે આજથી આઠ સપ્તાહનો સમય આપવામાં આવ્યો છે.”

૨૯) ઉપરોક્ત જાહેરાતના પ્રકાશમાં, તે સ્પષ્ટ છે કે ઓળખનો અવકાશ માત્ર વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે ઓળખાયેલ પદ પર વ્યક્તિની નિમણૂક સમયે જ આવે છે અને કાયદાની કલમ ૩૩ હેઠળ ૩ ટકા અનામતની ગણતરી કરતી વખતે તે જરૂરી નથી. સંક્ષિપ્તમાં, રવિ પ્રકાશ ગુપ્તા (ઉપરોક્ત) માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે

કાયદાની કલમ ૩૨ એ કાયદાની કલમ ૩૩ હેઠળ ૩ ટકાના અનામતની ગણતરી માટે પૂર્વશરત નથી, પરંતુ કલમ ૩૨ એ કલમ ૩૩ ની નીચેની અસર છે.

૩૦) રરવિપ્રકાશ ગુપ્તા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ કોર્ટના તર્ક ઉપરાંત, કલમ ૩૩ નું પ્રાથમિક દ્રષ્ટિએ વાંચન પણ ધારાસભાના આશયને સ્પષ્ટપણે સ્થાપિત કરે છે, એટલે કે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે ૩% અનામતની ગણતરી માત્ર ઓળખાયેલ જગ્યાઓમાં ઉપલબ્ધ ખાલી જગ્યાઓના આધારે નહીં, પરંતુ કેડરની કુલ મંજૂર મહેકમ માં રહેલી કુલ ખાલી જગ્યાઓના આધારે કરવાની રહેશે. કલમ ૩૩ ની ભાષામાં કોઈ અસ્પષ્ટતા નથી અને સદર કાનૂની જોગવાઈના અર્થઘટન પરથી માત્ર એક જ અર્થ શક્ય છે.

૩૧) કાયદાની કલમ ૩૩ના અવલોકન પરથી જાણવા મળે છે કે આ કલમને ત્રણ ભાગોમાં વહેંચવામાં આવી છે. પ્રથમ ભાગ એ છે કે "દરેક યોગ્ય સરકાર દરેક સંસ્થામાં વિકલાંગ વ્યક્તિઓ અથવા વર્ગ માટે ૩ ટકાથી ઓછી ન હોય તેવી ખાલી જગ્યાઓની ટકાવારીની નિમણૂક કરશે." આ ભાગ પરથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે તે દરેક યોગ્ય સરકારને વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે તેની સંસ્થાઓમાં ઓછામાં ઓછી ૩ ટકા ખાલી જગ્યાઓની નિમણૂક કરવાની ફરજ પાડે છે. આ પ્રકાશમાં, ભારત સંઘની દલીલ કે કલમ ૩૩ની શરતોમાં અનામતની ગણતરી માત્ર ઓળખાયેલ હોદ્દાઓ સામે જ કરવી પડશે તે કલમના આ ભાગના અર્થઘટનની કોઈપણ પદ્ધતિ દ્વારા માન્ય નથી.

૩૨) આ કલમનો બીજો ભાગ આ મુજબ શરૂ થાય છે: "...જેમાંથી અંધત્વ અથવા ઓછી દ્રષ્ટિ ધરાવતી, શ્રવણ શક્તિની ક્ષતિ ધરાવતી અને અસ્થિ વિષયક વિકલાંગતા અથવા મગજનો લકવો ધરાવતી વ્યક્તિઓ માટે દરેક દિવ્યાંગતા માટે

ઓળખાયેલી જગ્યાઓમાં એક-એક ટકા અનામત રાખવામાં આવશે." ઉપરોક્ત બાબત પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે તે દરેક સ્થાપનામાં ૩ કેટેગરીની દિવ્યાંગતાઓ વચ્ચે જગ્યાઓની વહેંચણી સાથે સંબંધ ધરાવે છે. તે "જેમાંથી" શબ્દથી શરૂ થાય છે. "જેમાંથી" શબ્દ સ્થાપનામાં ૩% થી ઓછી નહીં તેટલી ખાલી જગ્યાઓ પર નિમણૂક કરવા સાથે સંબંધ ધરાવે છે અને કોઈપણ રીતે તે ઓળખાયેલી જગ્યાઓનો સંદર્ભ આપતો નથી. વાસ્તવમાં, કેન્દ્ર સરકાર (યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા) ની દલીલને કલમના બીજા ભાગના અંતિમ ભાગ એટલે કે "...ઓળખાયેલી જગ્યાઓ" ને આ સૌપ્રથમ ભાગમાં લાવીને વાજબી ઠેરવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે, જે યોગ્ય સરકાર પર લાદવામાં આવેલ કાનૂની જવાબદારી સાથે સંબંધ ધરાવે છે કે "દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ અથવા દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના વર્ગ માટે ૩% થી ઓછી નહીં તેટલી ખાલી જગ્યાઓ પર નિમણૂક કરવી." અમારા વિચારપૂર્વકના મતમાં, અર્થઘટનના સ્થાપિત નિયમોના પ્રકાશમાં આ બાબત ગ્રાહ્ય/સ્વીકાર્ય નથી. દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના પ્રતિનિધિત્વનું લઘુત્તમ સ્તર આ સૌપ્રથમ ભાગમાં આપવામાં આવ્યું છે અને બીજો ભાગ આ ૩% ની ત્રણ કેટેગરીની દિવ્યાંગતાઓ વચ્ચેની વહેંચણી સાથે સંબંધ ધરાવે છે. વધુમાં, બીજા ભાગના અંતિમ ભાગમાં વપરાયેલા શબ્દો "દરેક દિવ્યાંગતા માટે ઓળખાયેલી જગ્યાઓમાં" છે અને નહીં કે "ઓળખાયેલી જગ્યાઓના". આનો અર્થ માત્ર એ જ થઈ શકે કે સ્થાપનાઓમાં ખાલી જગ્યાઓના લઘુત્તમમાંથી દરેક ૩ કેટેગરીની દિવ્યાંગતા એટલે કે અંધ અને ઓછી દ્રષ્ટિ, શ્રવણ શક્તિની ક્ષતિ ધરાવતા અને અસ્થિ વિષયક વિકલાંગતા અથવા મગજનો લકવો ધરાવતા લોકોને અલગથી એક-એક ટકો આપવાનો રહેશે અને કુલ ૩% માંથી દરેક દિવ્યાંગતા માટેના ૧% ને સમકક્ષ નિમણૂકોની સંખ્યા ઓળખાયેલી જગ્યાઓ પરની ખાલી જગ્યાઓ સામે કરવાની રહેશે. પ્રથમ ભાગમાં જ ઓળખાયેલી જગ્યાઓને વાંચવાનો તેમજ ગણતરી સાથે કોઈ સંબંધ ધરાવવા માટે તેને વાંચવાનો પ્રયાસ સંપૂર્ણપણે ગેરસમજભર્યો છે.

૩૩) કલમનો ત્રીજો ભાગ એ પરંતુક છે જે આ રીતે વાંચે છે: “પરંતુ યોગ્ય સરકાર, કોઈપણ વિભાગ અથવા સંસ્થામાં હાથ ધરવામાં આવતા કાર્યના પ્રકારને ધ્યાનમાં રાખીને, જાહેરનામા દ્વારા, આવી જાહેરનામામાં નિર્દિષ્ટ કરી શકાય તેવી શરતો, જો કોઈ હોય તો, તેને આધિન, કોઈપણ સંસ્થાને આ વિભાગની જોગવાઈઓમાંથી મુક્તિ આપી શકે છે.” આ પરંતુક ઉપરોક્ત અર્થઘટનને પણ ન્યાયી ઠેરવે છે કે અનામતની ગણતરી કેડરની સંખ્યાની કુલ ખાલી જગ્યાઓ સામે હોવી જોઈએ, ઓળખાયેલ જગ્યાઓ સામે નહીં. જો વિધાનસભા માત્ર ઓળખ કરાયેલા હોદ્દાઓ સામે અનામતની ગણતરી માટે આદેશ આપવાનો ઇરાદો ધરાવતી હોત, તો કલમમાં પરંતુક દાખલ કરવાની જરૂર નહોતી, જે યોગ્ય સરકારને આ માટે સત્તાવાર રાજપત્રમાં બહાર પાડવામાં આવનાર જાહેરનામામાં સમાવિષ્ટ શરતોને આધિન કોઈ પણ સંસ્થાને કલમના કાર્યક્ષેત્રમાંથી આંશિક અથવા સંપૂર્ણ રીતે મુક્તિ આપવાની સત્તા આપે છે. ચોક્કસપણે, વિધાનસભા આવી મનસ્વીતા આપવાનો ઇરાદો ધરાવતી ન હતી વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામતમાંથી મુક્તિ માટેની સત્તાનો ઉપયોગ યોગ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવશે જ્યારે ઓળખાયેલ હોદ્દાઓ સામે ગણતરી કરવાનો ઇરાદો હોય.

૩૪) આ સંબંધમાં, ઉપરોક્ત કાયદાની અન્ય જોગવાઈ પણ આ અર્થઘટનને સમર્થન આપે છે. ઉપરોક્ત કાયદાની કલમ ૪૧ યોગ્ય સરકારને નોકરીદાતાઓ માટે પ્રોત્સાહન યોજનાઓ ઘડવા માટે આદેશ આપે છે જેથી તેમના કાર્યબળનો ૫ ટકા હિસ્સો વિકલાંગ વ્યક્તિઓનો બનેલો હોય. ઉપરોક્ત વિભાગ અહીં નીચે પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવ્યો છે:

“૪૧. નોકરીદાતાઓને તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે પ્રોત્સાહન આપવામાં આવે છે કે પાંચ ટકા કાર્યબળ વિકલાંગ વ્યક્તિઓનું બનેલું હોય.યોગ્ય સરકાર અને સ્થાનિક સત્તામંડળો, તેમની આર્થિક ક્ષમતા અને વિકાસની મર્યાદાની અંદર, જાહેર અને ખાનગી બંને ક્ષેત્રોમાં નોકરીદાતાઓને પ્રોત્સાહન આપશે જેથી તેમના કાર્યબળનો ઓછામાં ઓછો પાંચ ટકા હિસ્સો વિકલાંગ વ્યક્તિઓનો બનેલો હોય.” આમ, કલમ ૩૩ અને ૪૧ના સંયુક્ત વાંચન પર, તે સ્પષ્ટ છે કે જ્યારે કલમ ૩૩ યોગ્ય સરકારની સંસ્થાઓમાં ઓછામાં ઓછા ૩ ટકાના પ્રતિનિધિત્વની જોગવાઈ કરે છે, ત્યારે વિધાનસભાનો ઈશદો જાહેર તેમજ ખાનગી બંને ક્ષેત્રોમાં સમગ્ર કાર્યબળમાં ૫ ટકાનું પ્રતિનિધિત્વ સુનિશ્ચિત કરવાનો છે.

૩૫) વધુમાં, કાયદો ઘડતી વખતે વિધાનસભાનો ઈશદો વિકલાંગ વ્યક્તિઓના અધિકાર બિલ, ૨૦૧૨ના મુસદ્દામાંથી પણ અનુમાન કરી શકાય છે, જે મંજૂરી માટે સંસદમાં પડતર છે.બિલના પ્રકરણ ૬ માં, જેમ કે, બેન્ચમાર્ક વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટેની વિશેષ જોગવાઈઓ, અધિનિયમની કલમ ૩૨ અને ૩૩ જેવી સમાન કલમોને કલમ ૩૮ અને ૩૯ હેઠળ સામેલ કરવામાં આવી છે જે નીચે મુજબ છે:

“કલમ ૩૮.બેન્ચમાર્ક વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામત રાખી શકાય તેવી જગ્યાઓની ઓળખ:

યોગ્ય સરકારો-(એ) તેમના હેઠળની સંસ્થાઓમાં એવી જગ્યાઓ ઓળખશે કે જે કલમ ૩૯માં ઉલ્લેખિત બેન્ચમાર્ક વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામત રાખી શકાય;

(બી) ત્રણ વર્ષથી વધુ ન હોય તેવા સમયાંતરે, ટેકનોલોજીના વિકાસને ધ્યાનમાં રાખીને ઓળખાયેલ હોદ્દાઓની સૂચિની સમીક્ષા અને તેમાં સુધારો કરવો.

કલમ ૩૯. બેન્ચમાર્ક વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે જગ્યાઓનું આરક્ષણ:

(૧) દરેક યોગ્ય સરકારે તેમના હેઠળની દરેક સંસ્થામાં સીધી ભરતી દ્વારા ભરવાની ખાલી જગ્યાઓમાંથી ઓછામાં ઓછી ૫ ટકા જગ્યાઓ બેન્ચમાર્ક વિકલાંગ વ્યક્તિઓ અથવા વ્યક્તિઓના વર્ગ માટે અનામત રાખશે, જેમાંથી દરેક ૧ ટકા જગ્યાઓ નીચેની વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામત રહેશે:

૧) અંધત્વ અને ઓછી દ્રષ્ટિ (જે વિકલાંગોમાંથી દરેક માટે ૦.૫ ટકા ખાલી જગ્યાઓ અનામત સાથે).

૨) સાંભળવાની ક્ષતિ અને બોલવાની ક્ષતિ.

૩) મગજનો લકવો, રક્તપિત્તનો ઉપચાર અને સ્નાયુબદ્ધ વિકૃતિ સહિત હલનચલનની અક્ષમતા.

૪) ઓટીઝમ, બૌદ્ધિક અક્ષમતા અને માનસિક બીમારી;

૫) બહેરા અંધત્વ સહિત ૧ થી ૪ ઉપરની બહુવિધ અક્ષમતાઓ

પરંતુ યોગ્ય સરકાર, કોઈપણ વિભાગ અથવા સંસ્થામાં હાથ ધરવામાં આવેલા કાર્યના પ્રકારને ધ્યાનમાં રાખીને, જાહેરનામા દ્વારા, આવી જાહેરનામામાં નિર્દિષ્ટ કરી શકાય તેવી શરતો, જો કોઈ હોય તો, તેને આધિન, કોઈપણ સંસ્થાને આ વિભાગની જોગવાઈઓમાંથી મુક્તિ આપી શકે છે.

(૨) જો કોઈ ચોક્કસ વર્ષમાં બેન્યુમાર્ક વિકલાંગ લાયકાત ધરાવતી વ્યક્તિઓની પૂરતી સંખ્યા ઉપલબ્ધ ન હોય, તો આરક્ષણ આગામી ત્રણ ભરતી વર્ષો સુધી આગળ ધપાવી શકાય છે, અને જો આવા અનુગામી ભરતી વર્ષોમાં પણ બેન્યુમાર્ક વિકલાંગતાવાળી યોગ્ય વ્યક્તિ ઉપલબ્ધ ન હોય, તો ચોથા વર્ષમાં પદ પહેલા વિકલાંગતાની શ્રેણીઓ વચ્ચે વિનિમય દ્વારા ભરી શકાય છે; અને જ્યારે તે વર્ષમાં પદ માટે કોઈ બેન્યુમાર્ક વિકલાંગતા ધરાવતી વ્યક્તિ ઉપલબ્ધ ન હોય ત્યારે જ, બેન્યુમાર્ક વિકલાંગ વ્યક્તિ સિવાય અન્ય વ્યક્તિની નિમણૂક દ્વારા ખાલી જગ્યા ભરી શકાય છે.”

નિલની કલમ ૩૮ અને ૩૯નું અવલોકન આ અપીલમાં ઉઠાવવામાં આવેલી તમામ અસ્પષ્ટતાઓને સ્પષ્ટ કરે છે. વિધાનસભાનો ઇરાદો સ્પષ્ટ છે કે દરેક સંસ્થામાં યોગ્ય સરકાર હેઠળ ખાલી જગ્યાઓમાંથી ઓછામાં ઓછી ૩ ટકા જગ્યાઓ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ અથવા વર્ગ માટે અનામત રાખવામાં આવે, જેમાંથી ૧ ટકા જગ્યાઓ અંધત્વ અથવા ઓછી દ્રષ્ટિ, સાંભળવાની અક્ષમતા અને હલનચલનની અક્ષમતા અથવા મગજનો લકવોથી પીડાતા લોકો માટે અનામત રાખવામાં આવશે.

૩૬) એ સાચું છે કે, આ કાયદો વિકલાંગ વ્યક્તિઓના લાભ માટે ઘડવામાં આવેલો એક સામાજિક કાયદો છે અને તેના ઉદ્દેશને પૂર્ણ કરવા માટે તેની જોગવાઈઓનું

અર્થઘટન કરવું આવશ્યક છે. આ ઉપરાંત, તે અર્થઘટનનો એક નિશ્ચિત નિયમ છે કે જો કોઈ વૈધાનિક જોગવાઈની ભાષા સ્પષ્ટ હોય, તો તેનું અર્થઘટન ઉપરોક્ત વૈધાનિક જોગવાઈના સાદા અર્થ અનુસાર કરવું પડશે. વર્તમાન કિસ્સામાં, કલમ ૩૩નો સ્પષ્ટ અને સ્પષ્ટ અર્થ એ છે કે દરેક યોગ્ય સરકારે સંસ્થામાં ઓછામાં ઓછી ૩ ટકા ખાલી જગ્યાઓની નિમણૂક કરવી પડશે, જેમાંથી ૧ ટકા જગ્યાઓ અંધત્વ અને ઓછી દ્રષ્ટિથી પીડાતા લોકો, સાંભળવાની ક્ષતિથી પીડાતા લોકો અને હલનચલન અથવા મગજનો લકવોથી પીડાતા લોકો માટે અનામત રહેશે.

૩૭) ઉદાહરણ તરીકે, જો કોઈ સંસ્થામાં ૧૦૦ પદોની ૧૦૦ ખાલી જગ્યાઓ હોય, તો સંબંધિત સંસ્થાઓએ વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે ઓછામાં ઓછી ૩ ટકા અનામત રાખવી પડશે, જેમાંથી ઓછામાં ઓછી ૧ ટકા નીચેની દરેક વિકલાંગો માટે અલગથી અનામત રાખવી પડશે: અંધત્વ અથવા ઓછી દ્રષ્ટિથી પીડાતી વ્યક્તિઓ, સાંભળવાની ક્ષતિથી પીડાતી વ્યક્તિઓ અને લોકોમોટર ડિસેબિલિટી અથવા મગજનો લકવોથી પીડાતી વ્યક્તિઓ. તેના/તેણી માટે અનામત ૧ ખાલી જગ્યા સામે ૧ અંધ વ્યક્તિની નિમણૂક ઓળખાયેલ પદમાં ખાલી જગ્યા સામે કરવામાં આવશે, ઉદાહરણ તરીકે, પ્યૂનનું પદ, જે જૂથ ડીમાં તેના માટે ઓળખાય છે. તેવી જ રીતે, જૂથ ડી પદમાં સ્ટોર એટેન્ડન્ટના પદમાં તે શ્રેણી માટે અનામત જગ્યા સામે એક સાંભળવાની અક્ષમતા ધરાવતી વ્યક્તિની નિમણૂક કરવામાં આવશે. તેવી જ રીતે, લોકોમોટર ડિસેબિલિટી અથવા સેરેબ્રલ પાલ્સીથી પીડાતા એક વ્યક્તિની નિમણૂક ડિસેબિલિટીની તે શ્રેણી માટે ઓળખાયેલ "ફ્રાશ" ગ્રુપ ડી પોસ્ટની સામે કરવામાં આવશે. ડ્રાઈવરના પદના સંદર્ભમાં ભારત સંઘ વતી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે આ પદ અંધત્વથી પીડિત વ્યક્તિ દ્વારા સંચાલિત થવા માટે યોગ્ય નથી, તેથી આ વિભાગનું ઉપરોક્ત અર્થઘટન વહીવટી જરૂરિયાતોની વિરુદ્ધ હશે. આવી દલીલ

સંપૂર્ણપણે ખોટી છે.આપેલ પદ વિકલાંગતાની એક શ્રેણી માટે યોગ્ય તરીકે ઓળખી શકાતું નથી, તેને અન્ય શ્રેણી અથવા અનામતના લાભ માટે હકદાર વિકલાંગતાની શ્રેણીઓ માટે યોગ્ય તરીકે ઓળખી શકાય છે.હકીકતમાં, વિભાગના બીજા ભાગમાં એવી જોગવાઈ કરીને આ પરિસ્થિતિને સ્પષ્ટ કરી છે કે ઉપરોક્ત ત્રણ શ્રેણીઓમાંથી દરેક માટે ૧ ટકાની સમકક્ષ ખાલી જગ્યાઓની સંખ્યા નિમણૂકના હેતુઓ માટે દરેક માટે ઓળખાયેલ જગ્યાઓમાં ખાલી જગ્યાઓનો ઉપયોગ કરીને સંબંધિત શ્રેણી દ્વારા ભરવામાં આવશે.

૩૮) અપીલકર્તાઓ વતી અહીં એ પણ રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે ગ્રુપ સી અને ડીમાં વિકલાંગ વ્યક્તિઓનું આરક્ષણ કાયદા પહેલા અમલમાં હતું અને ઓ એમ તારીખ ૨૯/૧૨/૨૦૦૫ અનુસાર કેડરની કુલ ખાલી જગ્યાઓ સામે કરવામાં આવી રહ્યું છે, પરંતુ કલમ ૩૩ ની વાસ્તવિક આયાત એ છે કે તેની ગણતરી માત્ર ઓળખાયેલ હોદ્દાઓ સામે જ કરવી પડશે.ઉપરોક્ત ચર્ચા મુજબ ઉપરોક્ત વિભાગની સાદી ભાષાને ધ્યાનમાં રાખીને આ દલીલ પણ સંપૂર્ણપણે ખોટી છે.દલીલો માટે પણ, જો આપણે સ્વીકારીએ કે જૂથ સી અને ડીની જગ્યાઓના સંદર્ભમાં અનામતની ગણતરી કેડરની કુલ ખાલી જગ્યાઓની વિરુદ્ધ છે કારણ કે અધિનિયમ પહેલા જૂથ સી અને ડીની જગ્યાઓમાં અનામતની યોજના લાગુ પડે છે, તો કલમ ૩૩ અનુક્રમે જૂથ એ અને બીની જગ્યાઓ અથવા જૂથ સી અને ડીની જગ્યાઓ વચ્ચે અનામતની ગણતરીની રીતને અલગ પાડતી નથી.જેમ કે, એક વૈધાનિક જોગવાઈનું અર્થઘટન કરી શકાતું નથી અને તે જ વિષય માટે અલગ રીતે લાગુ કરી શકાતી નથી.

૩૯) વધુમાં, જો આપણે અપીલકર્તાઓ દ્વારા દલીલ કરાયેલ અર્થઘટન સ્વીકારીએ કે અનામતની ગણતરી માત્ર ઓળખાયેલ હોદ્દાઓ સામે જ હોવી જોઈએ, તો તે

અનામતની યોજનાના અમલીકરણની અનિશ્ચિતતામાં પરિણમશે કારણ કે અનુભવ દર્શાવે છે કે કેન્દ્ર અને રાજ્યો વચ્ચે અને કોઈ પણ સરકારના વિભાગો વચ્ચે પણ ઓળખ ક્યારેય સમાન રહી નથી. ઉદાહરણ તરીકે, જ્યારે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા મિડલ સ્કૂલના શિક્ષકની પોસ્ટને અંધ અને નીચી દ્રષ્ટિ માટે યોગ્ય તરીકે ઓળખવામાં આવી છે, ત્યારે ગુજરાત અને જમ્મુ-કાશ્મીર જેવા કેટલાક રાજ્યોમાં તેને અંધ અને નીચી દ્રષ્ટિ માટે યોગ્ય તરીકે ઓળખવામાં આવી નથી. આના કારણે શ્રેણીબદ્ધ મુકદ્દમાઓ થયા છે જે વિવિધ ઉચ્ચ અદાલતોમાં પેન્ડિંગ છે. વધુમાં, પેટા કલમ (બી) માં નોકરીઓ/હોદ્દાઓની ઓળખના મુદ્દા સાથે સંબંધિત ઓ એમ તારીખ ૨૯.૧૨.૨૦૦૫ ના પેરા ૪ જણાવે છે કે સામાજિક ન્યાય અને સશક્તિકરણ મંત્રાલય દ્વારા સૂચિત નોકરીઓ/હોદ્દાઓની સૂચિ સંપૂર્ણ નથી જે આગળ અપીલકર્તાઓ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલ સ્વીકારવાની સ્થિતિમાં અનામતની ગણતરીને અનિશ્ચિત અને મનસ્વી બનાવે છે.

૪૦) અપીલકર્તાઓ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી અન્ય દલીલ એ છે કે ગ્રુપ એ અને બીમાં કેડરની કુલ ખાલી જગ્યાઓ સામે અનામતની ગણતરી એ. સી., એસ. ટી. અને ઓ. બી. સી. ની તરફેણમાં અનામતની ૫૦ ટકાની ટોચમર્યાદાના નિયમનું ઉલ્લંઘન કરશે, જે આ અદાલતે ઈન્ડ્ર સાહની વિરુદ્ધ ભારત સરકાર અને અન્ય એ. આઈ. આર. ૧૯૮૩ એસ. સી. ૪૭૭ કેસમાં નક્કી કર્યું છે. આ દલીલ પણ માન્ય નથી અને ઉપર જણાવેલા ચુકાદાની વિરુદ્ધ છે. એ સમજવું મુશ્કેલ છે કે ગ્રુપ એ અને બીમાં કેડરની કુલ ખાલી જગ્યાઓ સામે અનામતની ગણતરી કેવી રીતે ૫૦ ટકાની ટોચમર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરશે જ્યારે ગ્રુપ સી અને ડીમાં તે આધારે તેની ગણતરી ઉપરોક્ત ટોચમર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરશે નહીં. એક તરફ ગ્રુપ એ અને બીની જગ્યાઓ માટે અનામતની

ગણતરીની રીત અને બીજી તરફ ગ્રૂપ સી અને ડીની જગ્યાઓ માટે અનામતની ગણતરીની રીત વચ્ચે ભેદ પાડવાનો કોઈ તર્ક નથી.

૪૧) ઈબ્ર સાહની (ઉપરોક્ત) ના અવલોકનથી જાણવા મળે છે કે ૫૦ ટકા અનામતની ટોચમર્યાદા ભારતના બંધારણની કલમ ૧૬ (૪) હેઠળ અન્ય પછાત વર્ગોની તરફેણમાં અનામતને જ લાગુ પડે છે, જ્યારે વિકલાંગ વ્યક્તિઓની તરફેણમાં અનામત આડી છે, જે બંધારણની કલમ ૧૬ (૧) હેઠળ છે. હકીકતમાં, આ અદાલતે ઉપરોક્ત ચુકાદામાં ૫૦ ટકાની ટોચમર્યાદાના નિયમ સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે વિકલાંગ વ્યક્તિઓની તરફેણમાં ૩ ટકા અનામતનું ઉદાહરણ લીધું છે. ચુકાદાના પરિરેષ્ટ ૮૫માં સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવ્યું છે કે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામત હેઠળ ઉમેદવારોની પસંદગી અને નિમણૂક પછી તેમને જે શ્રેણી સાથે સંકળાયેલા છે તેના આધારે અનુક્રમે અનામત શ્રેણી અથવા ખુદી શ્રેણીના સંબંધિત રોસ્ટરમાં મૂકવામાં આવશે અને આમ, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામતને ૫૦ ટકાની ટોચમર્યાદા સાથે કોઈ લેવાદેવા નથી. પેરા ૮૫ નીચે પ્રમાણે પુનઃઉત્પાદિત થયેલ છે:

“૮૫.તમામ આરક્ષણો સમાન પ્રકૃતિના નથી. ત્યાં બે પ્રકારના આરક્ષણો છે, જેને સુવિધા માટે 'પાર્ટિકલ રિઝર્વેશન' અને 'હોરિઝોન્ટલ રિઝર્વેશન' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. [કલમ ૧૬ (૪) હેઠળ] અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને અન્ય પછાત વર્ગોની તરફેણમાં અનામતને ઊભી અનામત કહી શકાય, જ્યારે [કલમ ૧૬ની કલમ (૧) હેઠળ] શારીરિક રીતે વિકલાંગોની તરફેણમાં અનામતને આડી અનામત તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. આડી આરક્ષણો ઊભી આરક્ષણોને કાપી નાખે છે જેને ઈન્ટરલોકિંગ આરક્ષણો કહેવામાં આવે છે. વધુ ચોક્કસપણે કહીએ તો, ધારો કે ૩ ટકા ખાલી જગ્યાઓ શારીરિક રીતે વિકલાંગ

વ્યક્તિઓની તરફેણમાં અનામત છે; આ કલમ ૧૬ની કલમ (૧) સાથે સંબંધિત અનામત હશે.આ ક્વોટા સામે પસંદ કરાયેલ વ્યક્તિઓને યોગ્ય શ્રેણીમાં મૂકવામાં આવશે; જો તે એસ. સી. શ્રેણીનો હોય તો તેને જરૂરી ગોઠવણો કરીને તે ક્વોટામાં મૂકવામાં આવશે; તેવી જ રીતે, જો તે ઓપન કોમ્પિટિશન (ઓ. સી.) શ્રેણીનો હોય, તો તેને જરૂરી ગોઠવણો કરીને તે શ્રેણીમાં મૂકવામાં આવશે.આ આડા અનામતની જોગવાઈ કર્યા પછી પણ નાગરિકોના પછાત વર્ગની તરફેણમાં અનામતની ટકાવારી યથાવત્ છે અને તે જ રહેવી જોઈએ.

૪૨) અપીલકર્તાઓ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી અન્ય દલીલ એ છે કે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામત ખાલી જગ્યા આધારિત અનામત હોવી જોઈએ જ્યારે સામાવાળા નંબર ૧એ અહીં દલીલ કરી હતી કે તે વિવાદિત ચુકાદામાં હાઈકોર્ટ દ્વારા નિર્ધારિત પોસ્ટ આધારિત અનામત હોવી જોઈએ.અહીં સામાવાળા નંબર ૧ એ અધિર્નિયમની કલમ ૩૩ ના શીષ ક પર આધાર રાખ્યો હતો, જેમ કે, 'પોસ્ટનું આરક્ષણ', એ અભિપ્રાય રજૂ કરવા માટે કે કલમ ૩૩ હેઠળ માનવામાં આવેલી આરક્ષણ નીતિ પોસ્ટ આધારિત આરક્ષણ છે.

૪૩) તે સ્થાયી કાયદો છે કે કાયદાની કોઈપણ જોગવાઈનું અર્થઘટન કરતી વખતે સાદા અર્થને અસર આપવી પડશે અને જો તેમાંની ભાષા સરળ અને અસંદિગ્ધ હોય, તો તેનાથી આગળ વધવાની જરૂર નથી.તેવી જ રીતે, જો સંબંધિત વિભાગની ભાષા સરળ અર્થ અને સંદેશ આપે છે, તો તેનું અર્થઘટન એવી રીતે થવું જોઈએ અને તે ફકરાના શીર્ષકોને કોઈ મહત્વ આપવાની જરૂર નથી.આ પાસાને પ્રકાશ નાથ ખન્ના અને અન્ય વિરુદ્ધ આવકવેરાના કમિશનર અને અન્ય, (૨૦૦૪) ૯ એસ. સી. સી.

૬૮૬ માં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે.ઉપરોક્ત ચુકાદાનો ફરો ૧૩ સુસંગત છે જે નીચે મુજબ છે:

“૧૩. તે કાયદામાં એક સુવ્યવસ્થિત સિદ્ધાંત છે કે અદાલત કાયદાકીય જોગવાઈમાં કંઈપણ વાંચી શકતી નથી જે સ્પષ્ટ અને અસંદિગ્ધ છે.કાનૂન એ વિધાનસભાનો આદેશ છે.કાયદામાં ઉપયોગમાં લેવાતી ભાષા એ કાયદાકીય ઉદ્દેશનું નિર્ણાયક પરિબળ છે.નિર્માણનો પ્રથમ અને પ્રાથમિક નિયમ એ છે કે કાયદાનો હેતુ વિધાનસભા દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતા શબ્દોમાં જ મળવો જોઈએ.પ્રશ્ન એ નથી કે શું માનવામાં આવે છે અને તેનો હેતુ શું છે, પરંતુ શું કહેવામાં આવ્યું છે.”કાયદાને ચુકિલડના સિદ્ધાંતો તરીકે નહીં, પણ શબ્દોને તેમની પાછળના હેતુઓની થોડી કલ્પના સાથે સમજવા જોઈએ ", જજ લર્ન હેન્ડએ કહ્યું.(લેનિંગ વેલી કોલ કંપની વિરુદ્ધ ચેનસાવેજ જુઓ.ભારત સંઘ વિરુદ્ધ વેદેમ વાસ્કો ડી ગામાના ફિલિપ ટિયાગો ડી ગામા અને પદ્મ સુંદર રાવ વિરુદ્ધ તમિલનાડુ રાજ્યમાં આ દ્રષ્ટિકોણનો પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવ્યો હતો.”

૪૪) તે સ્પષ્ટ છે કે જ્યારે જોગવાઈ સ્પષ્ટ રીતે અને અસંદિગ્ધ હોય છે, ત્યારે તેનું અર્થઘટન એવી રીતે કરવું પડે છે કે જે અદાલતે વૈચારિક માળખા અથવા યોજનાની તેમની પોતાની પૂર્વકલ્પિત કલ્પનાઓના આધારે જોગવાઈના અર્થના પૂર્વ નિર્ધારણના જોખમને ટાળવું જોઈએ જેમાં અર્થઘટન કરવાની જોગવાઈ કંઈક અંશે યોગ્ય છે.જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતી વખતે, કોર્ટ માત્ર કાયદાનું અર્થઘટન કરે છે અને તેને કાયદો બનાવી શકતી નથી.જો જરૂરી જણાય તો તેમાં સુધારો કરવો, તેમાં ફેરફાર કરવો અથવા તેને રદ કરવું એ વિધાનસભાનું કાર્ય છે.

૪૫) જોગવાઈના અર્થઘટનમાં કોઈપણ શંકા અથવા અસ્પષ્ટતાને દૂર કરવા અને કાયદાકીય ઉદ્દેશને સમજવા માટે કલમ અથવા સીમાંત નોંધના શીર્ષક પર આધાર રાખી શકાય છે. જો કે, જ્યારે વિભાગ સ્પષ્ટ અને અસંદિગ્ધ હોય છે, ત્યારે તે શબ્દોથી આગળ વધવાની જરૂર નથી, તેથી, શીર્ષકો અથવા સીમાંત નોંધો વિભાગના મુખ્ય અર્થને નિયંત્રિત કરી શકતા નથી. તેથી, જ્યારે કલમ સ્પષ્ટ અને અસંદિગ્ધ હોય ત્યારે કાયદાની કલમ ૩૩નું શીર્ષક "હોદ્દાઓનું આરક્ષણ" છે તેવી સામાવાળા નંબર ૧ની દલીલ નિર્ણાયક ભૂમિકા ભજવશે નહીં.

૪૬) વધુમાં, સામાવાળાઓએ તેમની દલીલને સાબિત કરવા માટે આર. કે. સભરવાલ અને અન્યો વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય અને અન્યો (૧૯૯૫) ૨ એસસીસી ૭૪૫ માં બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા નિર્ણય પર ભારે આધાર રાખ્યો હતો. પેરા ૬ નીચે પ્રમાણે વાંચે છે:

"૬. "હોદ્દાઓ" અને "ખાલી જગ્યાઓ" શબ્દપ્રયોગો, જે ઘણીવાર અનામત પૂરી પાડતી વહીવટી સૂચનાઓમાં ઉપયોગમાં લેવાય છે, તે સમસ્યાજનક છે. "પદ" શબ્દનો અર્થ થાય નિમણૂક, નોકરી, કાર્યાલય અથવા રોજગાર. એક પદ કે જેમાં વ્યક્તિની નિમણૂક કરવામાં આવે છે. "ખાલી જગ્યા" નો અર્થ ખાલી જગ્યા અથવા કાર્યાલય થાય છે. બે અભિવ્યક્તિઓનો સાદો અર્થ એ સ્પષ્ટ કરે છે કે 'ખાલી જગ્યા' થવા માટે એક 'પદ' અસ્તિત્વમાં હોવું જોઈએ. કેડરની તાકાત હંમેશા કેડર ધરાવતી જગ્યાઓની સંખ્યા દ્વારા માપવામાં આવે છે. નિમણૂક માટે વિચારણા કરવાનો અધિકાર માત્ર કેડરમાં પદના સંદર્ભમાં જ દાવો કરી શકાય છે. પરિણામે પદોની સંખ્યાના સંબંધમાં અનામતની ટકાવારી નક્કી કરવી પડશે, જે કેફેસ્ટ્રેન્થ બનાવે

છે.અનામતની ટકાવારીના સંચાલનમાં 'ખાલી જગ્યા' ની વિભાવનાની કોઈ સુસંગતતા નથી.”

૪૭) આર. કે. સભરવાલ (ઉપરોક્ત) માં બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા નિર્ણયને અનુસરીને, ઉચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:

૧૬ વિકલાંગ અધિનિયમ શિક્ષણ, તાલીમ, રોજગાર જેવા વિવિધ ક્ષેત્રોમાં વિકલાંગોના અધિકારોના રક્ષણ માટે અને બિન-વિકલાંગ વ્યક્તિઓ સાથે વિકાસ લાભોની વહેંચણીમાં તેમની સામેના કોઈપણ ભેદભાવને દૂર કરવા માટે ઘડવામાં આવ્યો હતો.કાયદાકીય ઉદ્દેશના પ્રકાશમાં વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે તકોની સમાનતા પ્રાપ્ત કરવાના કાયદાકીય ઉદ્દેશને હાંસલ કરવાના દષ્ટિકોણથી કલમ ૩૩ નું હેતુપૂર્ણ અર્થઘટન કરવું જરૂરી છે.ખાલી જગ્યા આધારિત રોસ્ટર જાળવવાનો અર્થ એ નથી કે ૩ ટકા અનામતની ગણતરી ખાલી જગ્યાના આધારે જ કરવી પડશે.આર. કે. સભરવાલ અને અન્યો વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય અને અન્યો એ. આઈ. આર. ૧૯૯૫ એસ. સી. ૧૩૭૧ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના ચુકાદામાં જગ્યાઓ અને ખાલી જગ્યાઓ વચ્ચેનો તફાવત સંક્ષિપ્તમાં દર્શાવવામાં આવ્યો છે, જેમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે "પદ" શબ્દનો અર્થ નિમણૂક, નોકરી, કાર્યાલય અથવા રોજગાર છે, જે પદ પર વ્યક્તિની નિમણૂક કરવામાં આવે છે. "ખાલી જગ્યા" નો અર્થ ખાલી જગ્યા અથવા કાર્યાલય થાય છે.બે અભિવ્યક્તિઓનો સાદો અર્થ એ સ્પષ્ટ કરે છે કે ખાલી જગ્યા ઊભી કરવા માટે એક 'પદ' અસ્તિત્વમાં હોવું જોઈએ.કેડરની તાકાત હંમેશા કેડર ધરાવતી જગ્યાઓની સંખ્યા દ્વારા માપવામાં આવે છે.નિમણૂક માટે વિચારણા કરવાનો અધિકાર માત્ર કેડરમાં પદના સંદર્ભમાં જ દાવો કરી શકાય છે.પરિણામે પદોની સંખ્યાના સંબંધમાં અનામતની ટકાવારી નક્કી કરવી પડશે.અનામતની ટકાવારીના સંચાલનમાં 'ખાલી

જગ્યા' ની વિભાવનાની કોઈ સુસંગતતા નથી.તેથી, અમારા મતે, વિકલાંગો માટે ૩ ટકા અનામતની ગણતરી કેડરની કુલ સંખ્યાના આધારે થવી જોઈએ, એટલે કે ઓળખાયેલ તેમજ અજાણી જગ્યાઓ બંને.”

૪૮) જો કે, આર. કે. સભરવાલ (ઉપરોક્ત) નો નિર્ણય દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટેના આરક્ષણને લાગુ પડતો નથી કારણ કે ઉપરોક્ત કેસમાં વિચારણા માટેનો મુદ્દો એસસી, એસટી અને ઓ. બી. સી. માટે અનામતની યોજનાના અમલીકરણના સંદર્ભમાં હતો, જે ઊભી અનામત છે જ્યારે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓની તરફેણમાં અનામત આડી છે.અમે આ સંબંધમાં અપીલકર્તા ભારત સંઘ દ્વારા લેવામાં આવેલા વલણ સાથે સુસંગત છીએ.આ ઉપરાંત, આર. કે. સભરવાલ (ઉપરોક્ત) માં ચુકાદો તે તારીખ પહેલાં સંભળાવવામાં આવ્યો હતો કે જેના પર કાયદો અમલમાં આવ્યો હતો, પરિણામે, ઉપરોક્ત ચુકાદામાં નિર્ણય કરતાં કાયદાના ઉદ્દેશને પ્રાથમિકતા આપવી જોઈએ.આમ, સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહીએ તો, આ કાયદામાં નિર્ધારિત આરક્ષણ નીતિ ખાલી જગ્યા આધારિત આરક્ષણ છે.

તારણ:

૪૯) વિકલાંગ લોકોના સશક્તિકરણ અને સમાવેશમાં રોજગાર એ મુખ્ય પરિબળ છે.તે એક ચિંતાજનક વાસ્તવિકતા છે કે વિકલાંગ લોકો નોકરીની બહાર છે એટલા માટે નહીં કે તેમની અપંગતા તેમની કામગીરીના માર્ગમાં આવે છે, પરંતુ તે સામાજિક અને વ્યવહારુ અવરોધો છે જે તેમને કાર્યબળમાં જોડાતા અટકાવે છે.પરિણામે, ઘણા વિકલાંગ લોકો ગરીબીમાં અને દયનીય સ્થિતિમાં જીવે છે.તેમને તેમના પોતાના

જીવનમાં અને તેમના પરિવારો અને સમુદાયના જીવનમાં ઉપયોગી યોગદાન આપવાના અધિકારથી વંચિત રાખવામાં આવે છે.

૫૦) ભારત સંઘ, રાજ્ય સરકારો તેમજ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની ભારતના બંધારણ હેઠળ અને સામાન્ય રીતે માનવ અધિકારો અને ખાસ કરીને વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટેની સંધિઓને લગતી વિવિધ આંતરરાષ્ટ્રીય સંધિઓ હેઠળ વિકલાંગ વ્યક્તિઓના અધિકારોનું રક્ષણ કરવાની સ્પષ્ટ જવાબદારી છે. આ કાયદો ૧૯૯૫માં લાગુ કરવામાં આવ્યો હોવા છતાં, વિકલાંગ લોકો આજ સુધી જરૂરી લાભ મેળવવામાં નિષ્ફળ રહ્યા છે.

૫૧) આમ, વિચારપૂર્વક વિચારણા કર્યા પછી, અમારો મત છે કે જૂથ એ, બી, સી અને ડીની જગ્યાઓના કિસ્સામાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામતની ગણતરીની ગણતરી એ જ રીતે કરવી જોઈએ જેમ કે, "કેડરની સંખ્યાબંધ ખાલી જગ્યાઓની કુલ સંખ્યા પર ૩ ટકા અનામતની ગણતરી" જે વિધાનસભાનો હેતુ છે. તદનુસાર, ઓ એમ તારીખ ૨૯/૧૨/૨૦૦૫ માં કેટલીક કલમો, જે ઉપરોક્ત તર્કની વિરુદ્ધ છે, તેને રદ કરવામાં આવે છે અને અમે યોગ્ય સરકારને આ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્ણય સાથે સુસંગત નવા ઓફિસ મેમોરેન્ડમ (ઓ) બહાર પાડવાનો નિર્દેશ આપીએ છીએ.

૫૨) વધુમાં, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટેના અનામતને ૫૦ ટકાની ટોચમર્યાદા સાથે કોઈ લેવાદેવા નથી અને તેથી, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના સંદર્ભમાં ઇન્ક્ર સાહની (ઉપરોક્ત) લાગુ પડતી નથી.

૫૩) અમે એ વાતનો પણ પુનરોચ્ચાર કરીએ છીએ કે આર. કે. સભરવાલ (ઉપરોક્ત) માં લેવાયેલો નિર્ણય દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટેના અનામતને લાગુ પડતો નથી કારણ કે ઉપરોક્ત કેસમાં વિચારણા માટેનો મુદ્દો અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને અન્ય પછાત વર્ગો માટે અનામતની યોજનાના અમલીકરણના સંદર્ભમાં હતો, જે ઊભી અનામત છે, જ્યારે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓની તરફેણમાં અનામત આડું છે.

દિશા નિર્દેશો:

૫૪) અમારા મતે, વિકલાંગો માટે આરક્ષણ નીતિનું યોગ્ય અમલીકરણ સુનિશ્ચિત કરવા અને તેમના અધિકારોનું રક્ષણ કરવા માટે, નીચેના નિર્દેશો જારી કરવા જરૂરી છે:

(૧) અમે આથી અપીલકર્તાને આ ચુકાદો પસાર થયાની તારીખથી ત્રણ મહિનાની અંદર આ અદાલતના આદેશ સાથે સુસંગત ઓ એમ તારીખ ૨૯/૧૨/૨૦૦૫ અને અનુગામી ઓ એમ માં ફેરફાર કરીને યોગ્ય આદેશ જારી કરવા નિર્દેશ આપીએ છીએ.

(૨) અમે આથી "યોગ્ય સરકાર" ને નિર્દેશ આપીએ છીએ કે તે તમામ "સંસ્થાઓ" માં ઉપલબ્ધ ખાલી જગ્યાઓની સંખ્યાની ગણતરી કરે અને આજથી ત્રણ મહિનાના સમયગાળાની અંદર વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટેની જગ્યાઓ ઓળખે અને તેને ડિફોલ્ટ વિના અમલમાં મૂકે."

(૩) અહીં અપીલકર્તા તમામ વિભાગો/જાહેર ક્ષેત્રના સાહસો/સરકારી કંપનીઓને સૂચનાઓ જારી કરશે કે વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામતની યોજનાનું પાલન ન કરવું એ આજ્ઞાપાલનનું કાર્ય ગણવું જોઈએ અને વિભાગ/જાહેર ક્ષેત્રના

સાહસો/સરકારી કંપનીઓમાં નોડલ અધિકારી, જે વિકલાંગ વ્યક્તિ માટે અનામતના યોગ્ય કડક અમલીકરણ માટે જવાબદાર છે, તેમની સામે ડિફોલ્ટ માટે વિભાગીય કાર્યવાહી થવી જોઈએ.”

૫૩. મારો મત છે કે ૩જી ઓગસ્ટ, ૨૦૧૧ના જી. આર. માં સમાવિષ્ટ રાજ્ય સરકારની નીતિ, જ્યાં સુધી તે ૧૦૦ પોઈન્ટ રોસ્ટરમાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે પોઈન્ટ નંબર ૧,૩૪ અને ૬૭ આપવાને બદલે ૧૦૦ પોઈન્ટ રોસ્ટરમાં પોઈન્ટ નંબર ૩૪,૬૮ અને ૧૦૦ની જોગવાઈ કરે છે, તે સંપૂર્ણપણે ગેરવાજબી અને મનસ્વી છે.આવી નીતિ એ જ હેતુને નિષ્ફળ બનાવે છે કે જેની સાથે ૧૯૯૫નો કાયદો ઘડવામાં આવ્યો હતો.પોઈન્ટ નંબર ૧,૩૪ અને ૬૭ને અનામત રાખવાનો હેતુ પ્રથમ ઉપલબ્ધ યોગ્ય ખાલી જગ્યા ૧ થી ૩૩ સુધી, પ્રથમ ઉપલબ્ધ યોગ્ય ખાલી જગ્યા ૩૪ થી ૬૬ સુધી અને પ્રથમ ઉપલબ્ધ યોગ્ય ખાલી જગ્યા ૬૭ થી ૧૦૦ વિકલાંગ વ્યક્તિઓ સુધી ભરવાનો છે.૨૯ ડિસેમ્બર, ૨૦૦૫ના રોજ ભારત સરકારના ઉપરોક્ત મેમોરેન્ડમમાં આ જ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.રાજ્ય સરકાર સુરક્ષિત રીતે આ જ પ્રક્રિયા અપનાવી શકી હોત, કારણ કે કાયદાકીય આદેશનો હેતુ દિવ્યાંગોને અનામત આપવાનો છે અને તે ક્યારે અને કયા હોદ્દાઓ પર આરક્ષણ કરશે તે નક્કી કરવાનું રાજ્ય સરકાર પર છોડી શકાય નહીં.

૫૪. સરકાર ૩૩મો હોદ્દો આવે ત્યાં સુધી રાહ જોઈ શકે છે તેવી વિઢ્ઢતાપૂર્ણ એ.
જી. પી. ની સામાવાળાઓ માટેની દલીલ, ખાસ કરીને જ્યારે મંજૂર કરાયેલ હોદ્દો
માત્ર ૨૧ હોય ત્યારે, વિધાનસભાના હેતુને નિષ્ફળ બનાવે છે.આ કાયદામાં
જોગવાઈ કરવામાં આવી છે તે પ્રમાણે અનામતના આદેશને ટાળી શકાતો નથી
અને તેનું વહેલામાં વહેલી તકે પાલન કરવું પડશે અને તે નોકરીદાતાની ઈચ્છા
અથવા ઈચ્છા પર બિલકુલ નિર્ભર રહેશે નહીં.આરક્ષણ માટે હકદાર વિકલાંગ
વ્યક્તિની નિમણૂક કઈ ખાલી જગ્યા પર કરવી તે નક્કી કરવાનું કામ નોકરીદાતા
પર છોડવું એ કાયદાકીય આદેશને હરાવવા સમાન હશે.જો સામાન્ય શ્રેણીની
વિકલાંગ વ્યક્તિ વિકલાંગોમાં પ્રથમ હોય, તો તેને સામાન્ય શ્રેણીની ખાલી
જગ્યા સામે ગોઠવવી જોઈએ અને જો તે વિકલાંગ અનુસૂચિત જાતિના ઉમેદવાર
હોય જે પ્રથમ આવે, તો જરૂરી છે કે તેને અનામત ખાલી જગ્યામાં નિમણૂક કરવી
પડશે.

૫૫ હું શ્રી પૂજારાની રજૂઆત સાથે સંપૂર્ણ સંમત છું કે જો સામાવાળાઓને આ
કાયદો, ૧૯૯૫ ને આ રીતે મનસ્વી રીતે અમલમાં મૂકવાની મંજૂરી આપવામાં
આવે, તો તેમના ક્લાયન્ટ જેવા શારીરિક રીતે વિકલાંગ ઉમેદવારને ભાગ્યે જ
તેમના સમગ્ર જીવનકાળ દરમિયાન પ્રોફેસર કેડરમાં નિમણૂક મળશે, જેના માટે
દરેક કોલેજમાં માત્ર એક જ પદ છે અને એસોસિયેટ પ્રોફેસર કેડરમાં, જેના માટે

દરેક કોલેજમાં બે જગ્યાઓ છે અને સહાયક પ્રોફેસર કેડરમાં, જેના માટે દરેક કોલેજમાં ત્રણ જગ્યાઓ છે.

૫૬ શ્રી પૂજારા એ રજૂ કરવામાં વધુ વાજબી છે કે શારીરિક રીતે વિકલાંગો માટેનું આરક્ષણ આડું આરક્ષણ/મહિલાઓ અને ભૂતપૂર્વ સૈનિકો માટે આરક્ષણ જેવું વિશેષ આરક્ષણ છે અને તેથી શારીરિક રીતે વિકલાંગ ઉમેદવારો માટે કોઈ ચોક્કસ રોસ્ટર પોઈન્ટની જરૂર નથી પરંતુ દરેક કેડરમાં પ્રથમ યોગ્ય ઉપલબ્ધ જગ્યાઓ ૧ થી ૩૩ અને ૩૪ થી ૬૬ અને ૬૭ થી ૧૦૦ ના દરેક બ્લોકમાં શારીરિક રીતે વિકલાંગ ઉમેદવાર દ્વારા ભરવી આવશ્યક છે.

૫૭ ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં હું લાભ સાથે આંધ્રપ્રદેશ સરકાર વિરુદ્ધ પી. બી. વિજયકુમાર અને અન્ય, એ. આઈ. આર. ૧૯૯૫ એસ. સી. ૧૬૪૮ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણયને ટાંકી શકું છું, જેમાં કોર્ટે નીચેના અવલોકનો કર્યા હતા:

“૯ આ બંધારણીય જોગવાઈઓના પ્રકાશમાં, જો આપણે નિયમ ૨૨એ (૨) પર નજર કરીએ તો તે સ્પષ્ટ છે કે આ નિયમ કલમ ૧૫ (૩) હેઠળ મહિલાઓ માટે કેટલીક વિશેષ જોગવાઈઓ કરે છે. નિયમ ૨૨એ (૨) માં ૩૦ ટકા હોદ્દાઓ સુધી મહિલાઓને પ્રાધાન્ય આપવાની જોગવાઈ છે, અન્ય વસ્તુઓ સમાન છે. આ સ્પષ્ટ રીતે સામાન્ય અર્થમાં મહિલાઓ માટે અનામત નથી. આરક્ષણ સામાન્ય રીતે એક અલગ ક્વોટા સૂચવે છે જે વ્યક્તિઓની વિશેષ શ્રેણી માટે અનામત છે. તે શ્રેણીમાં

અનામત હોદ્દાઓ પર નિમણૂકો યોગ્યતાના ક્રમમાં થઈ શકે છે.તેમ છતાં, જે વર્ગના લાભ માટે અનામત આપવામાં આવે છે, તેણે ખુદી શ્રેણી સાથે સમાન શરતો પર સ્પર્ધા કરવાની જરૂર નથી.અનામત હોદ્દાઓ પર તેમની પસંદગી અને નિમણૂક સ્વતંત્ર રીતે તેમની આંતર-યોગ્યતા પર આધારિત હોય છે અને ખુદી શ્રેણીના ઉમેદવારોની યોગ્યતા સાથે સરખામણીમાં નહીં.અનામતનો હેતુ આ નબળી શ્રેણીને ખુદી શ્રેણીના ઉમેદવારોની સ્પર્ધા સામે રક્ષણ આપવાનો છે.ઈન્દ્ર સાહનીના કિસ્સામાં (૧૯૯૨ પૂરક (૩) એસ. સી. સી. ૨૧૭:૧૯૯૨ એ. આઈ. આર. એસ. સી. ૬૦૯૫. ૩૬૮૨), (ઉપરોક્ત) અનામત સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે, આ અદાલતે (એસ. સી. સી. ના ફક્ત ૮૩૬ પર) અવલોકન કર્યું છે:(આકાશનો પરિચય ૧૧૧.)

"તે પણ અવગણી ન શકાય કે અનામતનો વિચાર જ ઓછી પ્રતિભાશાળી વ્યક્તિની પસંદગી સૂચવે છે.તે જ સમયે, અમે પુનરાવર્તન કરીએ છીએ કે જો સામાજિક ન્યાયના બંધારણીય વચનને મુક્ત કરવું હોય તો આટલી કિંમત ચૂકવવી પડશે."આ ટિપ્પણીઓ એ અવલોકન દ્વારા યોગ્ય છે કે કાર્યક્ષમતા, યોગ્યતા અને યોગ્યતા સમાનાર્થી નથી અને તે નિર્વિવાદ છે કે પ્રકૃતિએ પછાત વર્ગોના સભ્યોને એટલી જ યોગ્યતા આપી છે જેટલી તેણે અન્ય વર્ગોના સભ્યોને આપી છે.જે જરૂરી છે તે તેને સાબિત કરવાની તક છે.તે ચોક્કસપણે તકનો અભાવ છે જે સામાજિક પછાતપણું તરફ દોરી ગયો છે, માત્ર પછાત વર્ગોમાં જ નહીં, પરંતુ સ્ત્રીઓમાં પણ.તેથી આરક્ષણ એ આ પ્રકારના પછાતપણાને દૂર કરવાની બંધારણીય રીતે માન્યતા પ્રાપ્ત પદ્ધતિઓમાંની એક છે.આવા આરક્ષણને કલમ ૧૫ (૩) હેઠળ મંજૂરી છે."

૫૮ જો હું રાજ્ય સરકારનું વલણ સ્વીકારું તો તે ચોક્કસ છે કે અહીંના અરજદારને તેના સમગ્ર જીવનકાળ દરમિયાન ક્યારેય સહાયક પ્રોફેસર તરીકે નિમણૂક નહીં મળે, જો કે તે તેના માટે લાયક છે. શારીરિક રીતે વિકલાંગ ઉમેદવારો માટે આડું આરક્ષણ એ કાયદાનો એક ફાયદાકારક ભાગ છે. તે શારીરિક રીતે વિકલાંગોની સામાજિક અને સમાન ભાગીદારી માટેની પ્રતિબદ્ધતાના અનુસરણમાં છે. જો આયોગ માટે વિદ્વાન વકીલની રજૂઆત સ્વીકારવામાં આવે તો તે શારીરિક રીતે વિકલાંગો માટે અનામતની જોગવાઈઓ પૂરી પાડશે. તેનું અર્થઘટન સંકુચિત ન હોવું જોઈએ. તેનું અર્થઘટન એવી રીતે થવું જોઈએ કે વિકલાંગ વર્ગને આપવામાં આવતો લાભ તેમના સુધી પહોંચે. તેનો અર્થઘટન કરતી વખતે, એ ધ્યાનમાં રાખવું પડશે કે વિધાનસભા દ્વારા આપવામાં આવતો લાભ વિકલાંગો સુધી પહોંચવો જોઈએ, તેથી, સમાજના આ વંચિત વર્ગને ન્યાય સુનિશ્ચિત કરવા માટે કાયદાની જોગવાઈઓનું વ્યાપક અને સુમેળભર્યું નિર્માણ કરવું પડશે. જો સામાવાળાઓ માટે વિદ્વાન વકીલની દલીલ સ્વીકારવામાં આવે તો તે શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે આડી અનામતના ઉદ્દેશ્યને હરાવી દેશે. એકિઝક્યુટિવ કન્સ્ટ્રક્શનના નિયમને સંપૂર્ણ મંજૂરી આપવામાં આવી હોવાનું જણાય છે. વાજબીપણું અને નિષ્પક્ષતા, જે ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪નું મુખ્ય ચિહ્ન છે, તેની સંપૂર્ણપણે અવગણના થઈ ગઈ હોય તેવું લાગે છે. રાજ્ય પાસે બંધારણીય ડહાપણ હોવાની અપેક્ષા છે. તેણે બંધારણીય આદેશને અમલમાં મૂકવો જોઈએ. તેના દ્વારા કરવામાં આવેલ કોઈપણ કાર્ય ભારતના

બંધારણના પેરા ૪ માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓના પ્રકાશમાં પ્રભાવિત થયું હોવાનું માનવું જોઈએ.૧૯૯૫ના કાયદાની દ્રષ્ટિએ, રાજ્ય સરકાર તેના સાચા અર્થમાં વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામત આપવા માટે બંધાયેલી છે.રાજ્યએ તેના પોતાના નીતિગત નિર્ણય અને વૈધાનિક જોગવાઈ બંને હેઠળ તેની પ્રતિબદ્ધતાની દૃષ્ટિ સંપૂર્ણપણે ગુમાવી દીધી.

૫૯ આ તબક્કે, હું નિર્દેશ કરી શકું છું કે તે માત્ર સામાવાળા નંબર ૨ છે જેણે સોગંદનામું દાખલ કરવાનું યોગ્ય માન્યું છે.રાજ્ય સરકારે ૩જી ઓગસ્ટ, ૨૦૧૧ના જી. આર. ને ન્યાયી ઠેરવતા અથવા સમજાવતા કોઈ જવાબ દાખલ કર્યો નથી, જેમાં ૧,૩૪ અને ૬૭ નંબર આપવાને બદલે ૧૦૦ પોઈન્ટ રોસ્ટરમાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે ૩૪,૬૮ અને ૧૦૦ નંબરની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.સમાજના તમામ પાસાઓ અને ક્ષેત્રોમાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓની સંપૂર્ણ ભાગીદારીને પ્રોત્સાહન આપવા માટે સરકાર જરૂરી પહેલ કરે તેવી અપેક્ષા છે.બેરોજગારી એ સૌથી મોટા પડકારોમાંથી એક છે જેનો વિકલાંગ વ્યક્તિ અને તેમના પરિવારો સામાન્ય રીતે સામનો કરે છે.આ દેશમાં બેરોજગારી પોતે જ એક અપંગતા છે.સરકારે દિવ્યાંગો માટે અવરોધ મુક્ત વાતાવરણ ઊભું કરવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ.

૬૦ વર્તમાન કાયદાઓ અને બંધારણીય સમાનતાની જોગવાઈ, જો યોગ્ય રીતે લાગુ કરવામાં આવે તો, વિકલાંગ વ્યક્તિઓને સન્માન સાથે સંપૂર્ણ જીવન સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ. વિકલાંગ વ્યક્તિઓ (સમાન તકો, અધિકારોનું રક્ષણ અને સંપૂર્ણ ભાગીદારી) અધિનિયમ, ૧૯૯૫ ની જોગવાઈઓમાં પ્રતિબિંબિત કાર્યક્રમોના અમલીકરણ સાથે વ્યવહાર કરવા માટે રાજ્ય દ્વારા નાણાકીય અવરોધો પણ રજૂ કરી શકાતા નથી. વિકલાંગ વ્યક્તિઓ સહિત તમામ વ્યક્તિઓને સમાન તક સુનિશ્ચિત કરવાની રાજ્યની બંધારણીય જવાબદારી છે. આ તેમને તેમના વિકલાંગતાને દૂર કરવાનો અધિકાર આપે છે જેથી તેમને સહાયક જોગવાઈઓ કરીને અન્ય લોકો સાથે સ્પર્ધાત્મક સ્તરે મૂકી શકાય જે તેમને તેમના જીવનના મૂળભૂત અધિકારનો સંપૂર્ણ હદ સુધી ઉપયોગ કરવા માટે સક્ષમ બનાવી શકે. વિકલાંગતાના આધારે ભેદભાવને દંડ થવો જોઈએ અને સેવા પ્રદાતાએ વિશેષ સારવાર અથવા સુવિધાઓ પ્રદાન કરીને વિકલાંગ વ્યક્તિની જરૂરિયાતોને સમાવવા માટે વાજબી હોય તે બધું કરવા માટે ફરજ હોવી જોઈએ, જો આવી વિશેષ સારવાર અથવા સુવિધાઓ વિના, આવી વ્યક્તિ માટે પોતાને અથવા તેણીને સેવાનો લાભ લેવો અશક્ય અથવા અનુચિત મુશ્કેલ હશે.

૬૧ એવું લાગે છે કે કેન્દ્ર સરકારે રાજ્યસભામાં વિકલાંગ વ્યક્તિઓના અધિકાર બિલ રજૂ કર્યું છે, જેમાં જાહેર ક્ષેત્રની નોકરીઓમાં વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામત હાલની ૩ ટકાથી વધારીને ૫ ટકા કરવાની અને ઉચ્ચ શૈક્ષણિક

સંસ્થાઓમાં તેમના માટે અનામત બેઠકની માંગ કરવામાં આવી છે.પ્રસ્તાવિત કાયદો હાલમાં અપંગતાની મર્યાદાને ૭ થી વધારીને ૧૯ પેટા શ્રેણીઓ કરવાનો પણ પ્રયાસ કરે છે.શારીરિક, દૃષ્ટિ અને સાંભળવાની અક્ષમતા ધરાવતા લોકો માટે ૧ ટકાના ગુણોત્તરમાં દિવ્યાંગો માટે અનામત માત્ર ૩ ટકા છે, નવું બિલ, જો સંસદ દ્વારા પસાર થાય છે, તો ક્વોટામાં ૨ ટકાનો વધારો થશે, જેમાં બે નવી વધારાની શ્રેણીઓને આવરી લેવામાં આવશે-તે માનસિક રીતે વિકલાંગ અને બહુ વિકલાંગ લોકો છે.પ્રસ્તાવિત કાયદો વિકલાંગતાને વ્યાખ્યાયિત કરવામાં વધુ સમાનતા લાવશે તેવી અપેક્ષા છે.૪૦ ટકા કે તેથી વધુ અપંગતા ધરાવતી કોઈપણ વ્યક્તિને "વિકલાંગ વ્યક્તિ" તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવશે.એક તરફ કેન્દ્ર સરકાર અનામતને ૩ ટકાથી વધારીને ૫ ટકા કરવાનો ઇરાદો ધરાવે છે, પરંતુ એવું લાગે છે કે ૩ ટકા અનામત પણ તેના સાચા અર્થમાં આપવામાં આવી રહી નથી.

કર જ્યારે પૃથ્વી ગ્રહ પર દરેક રાષ્ટ્ર સુલભતા, રોજગાર, આવાસ, અધિકારો અને વધુ જેવા અપંગતા સંબંધિત મુદ્દાઓ સાથે સંઘર્ષ કરવાનું ચાલુ રાખે છે; ત્યારે ભારત રાષ્ટ્ર પાસે વિકલાંગ લોકોના સંબંધમાં સમાનતાની ભાવના સુધી પહોંચતા પહેલા ખૂબ જ સ્પષ્ટ રીતે ઘણી રીતો છે.ભારતે વિકલાંગ વ્યક્તિઓના અધિકારો પરના સંમેલન પર હસ્તાક્ષર કર્યા છે તે હકીકત આશાસ્પદ છે.કોઈ

એવી આશા રાખી શકે છે કે ભારત રાષ્ટ્ર આ સંમેલનને અનુસરશે, અને તેમના વિકલાંગ નાગરિકો માટે સમાજમાં સમાનતા સાથે પોતાને શોધી કાઢશે.

૬૩ પરિણામે, મને ૩જી ઓગસ્ટ, ૨૦૧૧ના જી. આર. ને મનસ્વી, અતાર્કિક, ગેરવાજબી અને ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪ થી ૧૬, ૧૮ થી ૨૧ અને ૩૯નું ઉલ્લંઘન કરનાર જાહેર કરવામાં કોઈ ખચકાટ નથી. તે જ જાહેર કરવામાં આવે છે અને આથી તેને ૨૬ કરવાનો અને અલગ રાખવાનો આદેશ આપવામાં આવે છે. રાજ્ય સરકારને ૨૮ ડિસેમ્બર, ૨૦૦૫ના રોજ ભારત સરકારના કાર્યાલયના મેમોરેન્ડમમાં જણાવ્યા મુજબ ૧૦૦ પોઈન્ટ રોસ્ટરમાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે ૧૦૦ પોઈન્ટ રોસ્ટરમાં પોઈન્ટ નંબર ૧,૩૪ અને ૬૭ની જોગવાઈ કરતો નવો સરકારી ઠરાવ બહાર પાડવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો છે.

૬૦. એવું પણ જાહેર કરવામાં આવે છે કે અહીં અરજદાર તમામ પરિણામી લાભો સાથે ફિઝિયોલોજીના સહાયક પ્રોફેસર તરીકે એસ. ઇ. બી. સી. શ્રેણીમાં શારીરિક રીતે વિકલાંગ ઉમેદવાર તરીકે નિમણૂક માટે હકદાર છે. સામાવાળાઓને આદેશની રિટ પ્રાપ્ત થયાની તારીખથી ચાર અઠવાડિયાના સમયગાળાની અંદર અરજદારને ફિઝિયોલોજીના એસોસિયેટ પ્રોફેસર તરીકે નિમણૂક આપવા નિર્દેશ આપવામાં આવે છે. નિયમને ઉપરોક્ત હદ સુધી સંપૂર્ણ બનાવવામાં આવ્યો છે.

(ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે. બી. પારડીવાલા)

વિષય : દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામત – ૧૦૦ પોઈન્ટ રોસ્ટરમાં રોસ્ટર પોઈન્ટ નં. ૩૪, ૬૮ અને ૧૦૦ની જોગવાઈ ગેરકાયદેસર ઠરાવી રદ –રોસ્ટર પોઈન્ટ નં. ૧, ૩૪ અને ૬૭નો અમલ કરવા તથા અરજદારને નિમણૂકના પરિણામી લાભો આપવાનો નિર્દેશ.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: *The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.*